

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2022 - 2023

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lenka Sedláčková

Bezdomovectví v kontextu andragogiky

Praha 2023

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Tereza Vacínová, PhD.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2022 - 2023

BACHELOR THESIS

Lenka Sedláčková

Homelessness in the context of andragogy

Prague 2023

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

PhDr. Tereza Vacínová, PhD.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce, PhDr. Tereze Vacínové, PhD., za její cenné rady, rychlé reakce a směřování práce.

Dále si poděkování zaslouží Václav Hrnčířík, za odborné konzultace a též respondenti za jejich věnovaný čas.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá fenoménem bezdomovectví, které autorka zasadila do kontextu andragogiky. V teoretické části vymezuje pojem bezdomovectví, jeho příčiny, kategorizaci a současné statistiky o populaci lidí bez domova, dále uvádí vymezení andragogiky, historii vzdělávání dospělých a především sociální andragogiku, jejíž předmětem zájmu je právě mj. i cílová skupina lidí bez domova, součástí jsou také možnosti andragogické péče a řešení bezdomovectví z pohledu státu. V rámci praktické části, která navazuje na teoretická východiska z části předchozí, je realizován kvalitativní výzkum, zjišťující přístup lidí bez domova ke vzdělání, jejich motivaci a překážky v této oblasti u pěti konkrétních jedinců. V závěru se nachází shrnutí a přílohy.

Klíčová slova

Andragogika, bezdomovectví, bydlení, chudoba, vzdělávání lidí bez domova, sociální vyloučení, sociální andragogika

Annotation

The bachelor's thesis deals with the phenomenon of homelessness, which the author placed in the context of andragogy. In the theoretical part, it defines the concept of homelessness, its causes, categorization and current statistics on the population of homeless people, it also presents the definition of andragogy, the history of adult education and, above all, social andragogy, the object of which is the target group of homeless people, it also includes possibilities of andragogic care and solving homelessness from the government's point of view. As part of the practical part, which follows on from the theoretical starting points from the previous part, qualitative research is carried out, ascertaining the approach of homeless people to education, their motivation and obstacles in this area for five specific individuals. At the end there is a summary and appendices.

Keywords

Andragogy, education of homeless people, homelessness, housing, poverty, social exclusion, social andragogy

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 BEZDOMOVECTVÍ JAKO FENOMÉN.....	11
1.1 Definice pojmu.....	11
1.2 Historický přístup k bezdomovectví.....	12
1.1. Kategorizace bezdomovectví	15
1.1.1 Podle formy.....	15
1.1.2 Podle doby trvání	15
1.1.3 Podle úrovně přizpůsobení:.....	16
1.2. Příčiny bezdomovectví.....	17
1.3 Statistiky	17
1.4 Služby pro lidi bez domova.....	20
1.3. Vzdělání lidí bez domova.....	22
2 BEZDOMOVECTVÍ V KONTEXTU ANDRAGOGIKY	23
2.1 Pojem andragogika	23
2.2 Další vzdělávání.....	24
2.3 Funkce vzdělávání	25
2.4 Druhy vzdělávání.....	26
2.4.1 Formální vzdělávání	26
2.4.2 Neformální vzdělávání	26
2.4.3 Informální učení	26
2.5 Historie vzdělávání dospělých	26
2.6 Sociální andragogika	28
2.6.1 Sociální andragog.....	30
2.6.2 Cílové skupiny sociální andragogiky	31
2.6.3 Etapy Sociálně-andragogické práce s klienty	31
2.6.4 Metody a nástroje práce s klienty.....	33
3 MOŽNOSTI ANDRAGOGICKÉ PÉČE A PŘEKÁŽKY	33
1.4. Státní sektor.....	33
1.5. Soukromý sektor.....	35
1.6. Neziskový sektor.....	35
1.7. Překážky	36

3.1	Stát a řešení bezdomovectví.....	38
3.1.1	Sociální politika státu	38
3.1.2	Problematika sociálního bydlení	39
3.1.3	Strategie sociálního začleňování 2021–2030	40
3.1.4	Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020	41
3.1.5	Pracovní skupina pro ukončování bezdomovectví	41
	PRAKTICKÁ ČÁST	42
3.2	Cíl výzkumu.....	42
3.3	Charakteristika cílové skupiny a prostředí.....	42
3.4	Metodika sběru dat	42
3.5	Kazuistiky.....	44
3.5.1	Kazuistika č. 1, paní Petra	44
3.5.2	Kazuistika č. 2, paní Klára.....	45
3.5.3	Kazuistika č. 3, pan Petr	46
3.5.4	Kazuistika č. 4, pan Matěj	48
3.5.5	Kazuistika č. 5, slečna Eva	49
3.6	Vzájemná komparace dat	52
3.7	Interpretace výsledků.....	53
	ZÁVĚR	56
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	58
	SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, PŘÍLOH	61

ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá tématem bezdomovectví v kontextu andragogiky. Před rokem 1989 v naší zemi oficiálně žádní lidé bez domova nebyli, systém existenci tohoto jevu popíral, v rámci 100% zaměstnanosti nemohl být bez domova nikdo, jinak byl trestně stíhán za příživnictví. Po pádu komunistického režimu, kdy se pobyt na ulici dekriminlizoval, spolu s krachováním velkých podniků, absencí firemních ubytoven a dalšími jevy, vyplul tento problém na povrch.¹

V současnosti, podle sčítání osob bez domova z roku 2019, které prováděl Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, se v České republice vyskytovalo téměř 24 000 osob bez domova (respektive bez bytu, počty nezahrnují skryté ani potenciální bezdomovce), z toho přibližně polovina přespávala venku, nebo v noclehárnách. V Praze, na kterou se bude práce zaměřovat ve své teoretické i empirické části, bylo sečteno 3 251 osob.² Podle Analýzy situace bezdomovectví v Praze z roku 2020 se počet lidí bez střechy pohybuje k téměř 4 tisícům.³

Bezdomovectvím se stává čím dál palčivějším tématem, byť je na tom Česká republika v porovnání s dalšími zeměmi dobře, co se týče například zaměstnanosti, nebo relativně funkční státní sociální politiky, situaci zhoršila v posledních letech jednak pandemie Covid-19 a také současná válečná situace na Ukrajině. Neméně podstatný a palčivý je (a bude) problém stárnutí populace a lidí bez domova, kteří již na ulici jsou.

Dané téma jsem se rozhodla zpracovat jednak na základě mé předchozí závěrečné práce, ve které jsem zkoumala rozdíly mezi mužským a ženským bezdomovectvím, a jednak kvůli mému zájmu o cílovou skupinu.

¹PRŮDKOVÁ, Táňa, NOVOTNÝ, Přemysl: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN: 978-80 7387-100-0

²NEŠPOROVÁ, O., HOLPUCH, P., JANUROVÁ, K., KUCHAROVÁ V. *Sčítání osob bez domova v České republice 2019*, VÚPSV, v. v. i. Praha. [online]. 2019. [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_458.pdf

³VEVERKOVÁ, M., LOJKÁSKOVÁ, M., VAŠÁT, P a spol. *Analýza situace bezdomovectví v Praze*, Median s.r.o., Praha. [online]. 2020 [cit. 2023-16-01]. Dostupné z: https://www.csspraha.cz/_files/ugd/4834da_fda95704b74e4013b914726463f06dbf.pdf

V teoretické části se práce zabývá bezdomovectvím, jeho definicí a specifiky, možnostmi a překážkami v oblasti vzdělávání pro lidi bez domova, andragogikou, neboli vzděláváním dospělých a jeho specifiky, především pak sociální andragogikou, která je v souvislosti s tématem práce příhodnější. Dále se v teoretické části nachází řešení bezdomovectví z pohledu státu. V praktické části je realizován kvalitativní výzkum s pěti osobami bydlícími v pražském azylovém domě, teoretickým východiskem pro tuto volbu je předpoklad, že lidé, kteří mají, byť dočasně, zajištěné bydlení, budou mít větší motivaci k (jakékoliv formě) vzdělávání.

Práce si klade za cíl přinést pohled na tento fenomén v kontextu andragogiky, zmapovat možnosti a přístup lidí bez domova ke vzdělání, které nabízí státní, soukromý i neziskový sektor, s jakými problémy se v této oblasti lidé bez domova setkávají, z pohledu cílové skupiny. Získaná data mohou sloužit jako podklad pro systémové institucionální změny.

TEORETICKÁ ČÁST

1 BEZDOMOVECTVÍ JAKO FENOMÉN

1.1 DEFINICE POJMU

„Bezdomovci jsou pro většinovou společnost jakousi beztvarou hmotou, která nestojí za povšimnutí. Senior, invalida, psychotik, nebo třeba někdejší vrcholový sportovec, profesor nebo umělec přestává být seniozem, sportovcem, profesorem, ale stává se jen bezejmenným bezdomovcem. Archetypem bezdomovce ve většinovém vnímání je starší zanedbaný zapáchající opilý muž před supermarketem, na nádraží nebo u metra. Ve skutečnosti je to jen malá viditelná a nápadná část lidí bez domova. Obecně má každý z nás rozdílná měřítka k posouzení, kdo všechno jsou lidé bez domova, kdo je bezdomovstvím akutně ohrožen, co je bezdomovství. Není jednoznačná právní ani sociologická definice“⁴

Odborná literatura nám těchto definic předkládá velké množství. Podle Vacínové je *„bezdomovec osoba, kterou z různých důvodů postihlo společenské vyloučení a ztráta bydlení, nebo je touto ztrátou akutně ohrožena. Je to osoba žijící na veřejných místech (např. ulice, nádraží, park), v neadekvátních či nejistých bytových podmínkách (např. dům určený k demolici, půda, squat, sklep, holobyt) nebo osoba přijímající pomoc obce, státní či nestátní organizace nebo instituce (sociální služby apod.) Bezdomovectví je negativně hodnocený společenský jev. Zahrnuje jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, životních jistot a ke společenskému vyloučení. Bezdomovectví znamená také samotný fakt existence lidí bez domova, kteří nejsou schopni svou situaci bez pomoci*

⁴HRADECKÝ, I., *Sborník Konsensuální konference o bezdomovectví v ČR* [online]. 2015 [cit. 2023-21-01]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Konsensualni_konference__o_bezdomovectvi__v_C_R_-_sbornik.pdf/222e72b5-0b5a-d43d-256f-0adadc04ed51

*druhých řešit, a vyhledávají proto různé formy sociální pomoci. Bezdomovectví jako životní situace je projevem extrémní chudoby.*⁵

Mareš říká, že je „*bezdomovectví více než nedostatkem přístřeší a více než chudobou. Je součástí širšího procesu marginalizace, založeného na neschopnosti bezdomovců participovat na způsobu života, který je standardní pro většinu populace*“⁶

Pro Vágnerovou, která definuje bezdomovectví z hlediska sociální patologie, je „*Bezdomovectví výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání spojeného se ztrátou většiny běžných rolí a úpadkem společenské prestiže. Tak zásadním způsobem obvykle selhávají lidé s dysfunkční osobností, s nedostatečnými kompetencemi a negativními návyky.*“⁷

Definovat tak komplexní problém je značně složité. Říct, že bezdomovec je člověk, který ztratil domov, neumí vyřešit často komplikované problémy a hledá či přijímá pomoc od sociálních služeb, je nepřesné a také nedostatečné (navíc toto zahrnuje pouze bezdomovce zjevné, skryté a potenciální opomíjí). Svým způsobem bude každá definice bezdomovectví a posunovatelná a vágní⁸, bude do jisté míry výstižná, ale zároveň jí bude něco chybět.

1.2 HISTORICKÝ PŘÍSTUP K BEZDOMOVECTVÍ

„Ve středověku, kdy hlavně v raném období byl společenský pořádek založen na polnohospodářství, platila zásada, že pán se stará o své poddané. Nikdo se ale nestaral o ty, kteří vypadli z tohoto systému. Lidé „bez pána“ měli problémy se zabezpečením si živobytí, protože vyřazením ze systému ztratili možnost podílet se na primárních

⁵VACÍNOVÁ, T.: *Problematika bezdomovectví*. In: FLEISCHMANN, Otakar: *Výbrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006, ISBN: 80-7044-769-9

⁶MAREŠ, P.: *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, ISBN: 80-85850-61-3

⁷VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. ISBN: 80-7178-802-3

⁸HRADECKÝ, I. a HRADECKÁ, V.: *Bezdomovství – extrémní sociální vyloučení* [online]. Praha: Naděje, občanské sdružení, 2006 [cit. 2023-22-01]. Dostupné z: https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/1996bezdomovstvi_exv.pdf.

procesech rozdělování. Chudoba je nejstarší sociálně-politický problém, který v historii lidstva bylo potřebné řešit. Starostlivost o lidi, kteří se ocitli v nepříznivé životní situaci, měla filantropický charakter. Filantropická činnost neměla charakter systémové péče, bylo to činnost náhodná, dobrovolná a individualizovaná. S rozvojem křesťanství čím dál víc impulsů na pomoc těm, kteří to potřebovali, přicházelo od Římskokatolické církve, která nabádala k pomoci chudým a trpícím. V nejstarších dobách křesťanství existovala dobročinnost soukromá, kterou realizovali jednotlivci a veřejná, kterou realizovala církev. Věřící odevzdávali představenému přinesené naturální a peněžité dary, a ten je rozdělil na charitativní činnost. Jednou z předních povinností křesťanů bylo pomáhat vdovám s malými dětmi a sirotům, které žili v bídě. Dále se starali o nemocné, chudé a praceneschopné, kteří byli v tomto období všeobecně považováni za přítěž. Po povolení křesťanství v římském impériu roku 313 měla charita vícero podob. Kromě almužny v kostelech a kláštorech byla starost o chudé zabezpečovaná i v kláštorech, které nabízely stravování, ošacení, někdy i nocleh pro chudé, nemocné a staré. Tuto činnost církve podporoval i stát poskytováním subvencí církevní charitě. Karel Veliký už v 9. století nařídil, aby kláštery zřizovaly chudobince. Charita organizovaná v jednotlivých farnostech vytvářela ve společnosti rovnováhu. Byla to však jen lokální rovnováha, protože války, hladomory a epidemie, které dávaly do pohybu chudé obyvatelstvo, vedly k nárůstu požadavků a lokální charitní systém slábl. Obce se zbavovali cizích chudých a podporu omezovali jen pro místní. Chudí vyhnání z jedné obce však přidávali problémy v obci druhé. Z toho důvodu začaly vznikat střediska charity, které sloužily i k udržení regionální rovnováhy. Jedním z hlavních prostředků starosti o chudé ve středověku byly špitály, které vznikaly od 11. století. Představovaly charitativní, sociální a zdravotnické zařízení. Narůst chudoby ve 13. a 14. století způsobil, že církevní instituce nebyly schopné se starat o všechny. V tomto období byla pro vícero starých, chromých a zmrzačených hlavním zdrojem obživy almužna ze žebrání. Pomoc žebrákům do určité míry poskytovaly obce, některé z nich regulovali žebrání přidělováním „práva žebrat“. V důsledku vyvlastňování a vyhánění z půdy se zvyšoval počet lidí bez práce, tuláků, žebráků, kteří odcházeli do měst, která

byla nucena se o ně postarat. Městské právo ukládalo obecním radám povinnost se starat o chudé. Zakládali chudobince, které i když byly odkázané na dobrovolné příspěvky, postupně se staly veřejnoprávními institucemi.“⁹

„Dalším významným milníkem bylo domovské právo, podle kterého se obec musela starat o své místně-příslušné. Na přelomu 18. a 19. stol. docházelo ke zvětšování a centralizaci péče o potřebné, vše se registrovalo. Světská moc redukovala počet klášterů, které se staraly o lidi v nouzi, musela se o ně tedy postarat sama. Na našem území se z iniciativy císaře Josefa II. Budovaly útulky pro chudinu a řada dalších specializovaných zařízení pro osoby v nouzi. Průmyslová revoluce, industrialismus a nástup kapitalismu představoval obrovskou změnu, otřes stability a hlubokou restrukturalizaci společnosti. Průmyslová revoluce vyprodukovala řadu sociálních problémů, na které charita nestačila reagovat, protože problém byl v nespravedlivých sociálních strukturách a v nespravedlivém zákonodárství. Stát a církve se spojily v pokusu o řešení situace chudiny, přičemž garantem byl stát a přecházela na něj také zodpovědnost za péči o potřebné.“¹⁰

Bismarckův systém povinného pojištění zavedený v Německu, který se nadále hojně rozvíjel v Anglii, a vůbec položení základů sociálního státu, byl v péči o chudé velký pokrok.¹¹

Po roce 1948 a převzetí moci totalitním režimem byly zrušeny charitativní organizace a existence chudoby a bezdomovectví bylo popíráno a „zakryto“ všeobecnou povinností pracovat.¹²

Následoval pár komunistického režimu v roce 1989, 40 let předchozího zakrývání tohoto problému skončilo a začal být vidět, tím se dostáváme do současnosti.

⁹ ONDRUŠOVÁ, Z. a kolektiv: *Základy sociální práce*, Brno: MSD Brno, 2009. ISBN 978-80-7392109-5

¹⁰ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008: ISBN: 978-80-7387-100-0

¹¹ ŠUMANOVÁ, L. *Rozdíly mezi mužským a ženským bezdomovectvím*. Praha, 2021. Absolventská práce. Vyšší odborná škola sociálně právní v Praze, vedoucí práce Mgr. et Mgr. Nora Staňková.

¹² KELLER, J.: *Posvícení bezdomovců: úvod do sociologie domova*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2013. ISBN 978-80-7419-155-8.

1.1. KATEGORIZACE BEZDOMOVECTVÍ

1.1.1 PODLE FORMY

Zjevné bezdomovectví

Tato forma bezdomovectví je nejvíce nápadná, jedná se o osoby, které vidáme na veřejných místech, lavičkách, nádražích, bydlící v ilegálně obsazených opuštěných domech, kanálech, pod mostem atp.

Skryté bezdomovectví

Skupina skrytých bezdomovců je podle odhadů mnohem větší, než zjevných (skryté bezdomovectví se týká převážně žen, které se často za svou situaci stydí). Jsou to lidé, kteří nemají domov, ale mají místo na spaní – azylové domy, noclehárny, ubytovny, případně nemají ani místo na spaní, ale svou situaci skrývají.

Potenciální bezdomovectví

Tato skupina zahrnuje lidi, kteří jsou bezdomovectvím ohroženi, například samoživitelé v pronájmech, mladí lidé v dětských domovech, kteří po propuštění často nemají kam jít, lidé na hranici chudoby.¹³

1.1.2 PODLE DOBY TRVÁNÍ

„Členění podle doby trvání je praktické pro přímou sociální práci. Zpravidla se mluví o krátkodobém, střednědobém a dlouhodobém životě bez domova, není však úplná jednota v časovém vymezení.

- *za krátkodobé bezdomovství se pokládá doba do šesti měsíců až jednoho roku*
- *za střednědobé doba do tří až pěti let*
- *dlouhodobé doba delší nad to*

¹³PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN: 978-80-7387-100-0

*Vedle toho je třeba počítat s epizodickým charakterem u lidí, kteří v nepravidelných intervalech kolísají mezi běžným způsobem života a ztrátou bydlení se střídavým vyhledáváním sociálních služeb a samostatným životem. Kategorizace podle doby trvání má praktický význam pro sociální práci a pro poskytování sociálních služeb. Rychlá pomoc poskytnutá v zárodku problému, v nejranějším stadiu po ztrátě bydlení, je nejúčinnější.*¹⁴

1.1.3 PODLE ÚROVNĚ PŘIZPŮSOBNÍ:

Na dobu trvání bezdomovectví navazuje i to, jak se člověk bez domova tomuto stavu přizpůsobuje, podle Janebové má toto přizpůsobení 4 fáze:

„Nedávno dislokovaní: jsou to jedinci, kteří dosud sdílejí normy majoritní společnosti. Nemají tendenci identifikovat se s rolí bezdomovce, bezdomovcům se vyhýbají a zkušeností. Negativní stigmatizací jsou traumatizováni. S jinými bezdomovci se nestýkají.

Izolovaní – nedávno dislokovaní: jsou to ti, kteří se pozvolna dostávají mimo kontrolu sociálních sítí a institucí a cítí stále menší závaznost vůči normám hlavního proudu společnosti, ale s ostatními bezdomovci se stýkat nechtějí. Ocitají se tudíž v izolaci.

Identifikovaní – izolovaní: na ulici jsou již delší dobu, na životní styl majority rezignovali, ale vyhýbají se ostatním bezdomovcům. Obživu získávají většinou z odpadkových košů a kontejnerů (tzv. „háčkaři“).

*Identifikovaní – žijící ve skupině.*¹⁵

¹⁴HRADECKÝ, I., *Sborník Konsensuální konference o bezdomovectví v ČR* [online]. 2015 [cit. 202-21-01]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Konsensualni_konference__o_bezdomovectvi__v_C_R_-_sbornik.pdf/222e72b5-0b5a-d43d-256f-0adadc04ed51

¹⁵JANEBOVÁ, R.: *Proces vzniku a stadia bezdomovectví*, Sociální práce, 1999, č. 4, str. 27-28. ISSN 00931-1109

1.2. PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ

Faktory, které vedou ke vzniku bezdomovectví by se daly rozdělit na dvě hlavní kategorie – a to objektivní a subjektivní. Objektivní faktory jsou ovlivněny státní sociální politikou a zákonodárstvím, mohou působit na dodržování lidských práv, boj s nezaměstnaností, rovnost žen a mužů, prevenci. Subjektivní jsou naopak ovlivněny jednotlivci, rodinami, jejich charakterem, schopnostmi.

Faktory subjektivní dále dělíme do čtyř kategorií:

- a) Materiální (ztráta bydlení a zázemí, nezaměstnanost, dluhy, nedostatečné příjmy, smrt živitele)
- b) Vztahové (rozvod, násilí v rodině, zneužívání, narušené vztahy mezi členy rodiny)
- c) Osobní (zdravotní znevýhodnění, závislosti, nesamostatnost, osamělost)
- d) Institucionální (odchod z dětského domova, vězení, výchovných ústavů)¹⁶

Každý případ člověka bez domova je svým způsobem jedinečný, příčina většinou není jen jedna, ale je jich provázáno několik. Objevují se ale jisté kategorické tendence. Z mé zkušenosti z praxe s terénními sociálními pracovníky a výzkumu, který jsem prováděla k absolventské práci, se například téměř ve všech případech mnou dotázaných lidí bez domova objevovaly nefunkční vztahy s rodinou, které měly počátky už v dětství, což se také potvrzuje napříč odbornou literaturou.

1.3 STATISTIKY

Jedno z prvních mapování počtů lidí bez domova na území ČR proběhlo v roce 2004 v Praze. Celkový počet dosáhl 3096 osob, přičemž se jednalo převážně o osoby ve středních letech (25-60), 51% z dotázaných přespávalo na veřejných místech.¹⁷

¹⁶ HRADECKÝ, I. a HRADECKÁ, V.: *Bezdomovství – extrémní sociální vyloučení* [online]. Praha: Naděje, občanské sdružení, 2006 [cit. 15. 1. 2023]. Dostupné z: https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/1996bezdomovstvi_exv.pdf.

¹⁷ HRADECKÝ, I.: *Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2006, politická část*. Dostupné z: https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2006nzob_p_cz.pdf

V roce 2011 proběhlo celorepublikové sčítání osob bez domova v pobytových službách (azylových domech, noclehárnách, domech na půl cesty). ČSÚ chtěl zmapovat počty lidí, kteří využívají sociální zařízení a chtějí přijmout pomoc sociálních pracovníků, v počtech tedy nejsou zahrnuty osoby přespávající venku, proto jsou výsledky (v Praze) velmi odlišné od sčítání z roku 2004. V tomto bylo sečteno 1254 osob v Praze, v celé ČR pak 11 496 osob.¹⁸ Poměrově to ovšem relativně odpovídá předchozímu sčítání, které reflektovalo i osoby přespávající venku. Tato metodika se mi nicméně zdá nepřilíš vypovídající, protože fakt, že osoba přespává venku a nevyužívá pobytových sociálních služeb, nemusí nutně znamenat, že nechce přijmout pomoc s řešením své situace a naopak lidé bydlící v sociálních zařízeních se nemusí chtít posunout dál.

Průzkum Ministerstva práce a sociálních věcí z roku 2015, který byl prováděn formou dotazníkového šetření ve spolupráci s pracovníky sociálních odborů v obcích s rozšířenou působností a v Praze, přinesl alarmující čísla, podle odhadů se v České republice nachází téměř 119 tisíc osob ohrožených ztrátou bydlení (potenciální bezdomovectví) a 68,5 tisíc osob bez bydlení. Nejhuře na tom byl Moravskoslezský kraj, Praha a severozápadní pohraniční města¹⁹

Výzkum z jara roku 2019, taktéž pod hlavičkou Ministerstva práce a sociálních věcí, přinesl výsledek sčítání 23 830 osob bez domova v celé ČR, v Praze přibližně 3250 osob. Výzkum se věnoval hlavně huře postihnutelné kategorii „bez střechy“. Osob spících venku byla z celkového počtu zhruba polovina.²⁰

Poslední velké sčítání osob bez domova proběhlo v roce 2020 v Praze. V Analýze situace bezdomovectví v Praze, kterou provádělo Centrum sociálních služeb Praha, byl zjištěn počet 3 891 osob bez střechy (s největším výskytem na Praze 8 a v centru), z toho 1 340 osob přespávajících venku a v noclehárnách, nicméně dalších téměř 14

¹⁸Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Dostupné z:
https://www.czso.cz/csu/sldb/vysledky_scitani_bezdomovcu

¹⁹MPSV: *Vyhodnocení průzkumu řešení bezdomovectví v obcích s rozšířenou působností*. Praha, [online] 2015. [cit: 2023-06-05]. Dostupné z:
https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Vyhodnoceni_pruzkumu_reseni_bezdomovectvi_v_obcich_s_rozsirenou_pusobnosti.pdf/4ce1887e-1ae4-3878-de5c-8b86db69687f

²⁰MPSV, *Tisková zpráva: Kolik žije v ČR bezdomovců?* Praha, [online] 2019. [cit: 2023-18-05]. Dostupné z:
https://www.mpsv.cz/documents/20142/511219/17_10_2019+TZ+-+VUPSV+scitani+bezdomovcu.pdf/53094fde-dde1-33da-bdef-6f2660e23450

tisíc lidí pobývalo v (komerčních či městských) ubytovnách, ve zdravotnických zařízeních, ve výkonu trestu, nebo v nevyhovujícím bydlení, či bylo ztrátou bydlení ohroženo (celkem se jednalo o 17 357 lidí zařazené v některé formě bezdomovectví).

Další zajímavé ukazatele v analýze:

- 84% ze sečteného vzorku tvoří osoby ve věku 31-60 let
- více jak polovina lidí nemá trvalé bydliště v Praze
- 60% osob bez střechy uvedlo dobrý zdravotní stav, zbytek uvedlo drobné až závažné problémy se zdravím
- 46% osob se bez domova nachází více jak 4 roky, 22%, tedy více jak pětina lidí, dokonce více než 12 let
- 31% osob uvedlo denní konzumaci alkoholu, ale téměř stejně velká skupina (29%) naopak uvedla abstinenci
- 75% z dotázaných neužívá drogy
- 8% osob se identifikovalo jako LGBT+²¹

Z hlediska genderu napříč výzkumy oscilují čísla okolo 80% mužů a 20% žen. Nicméně tato čísla pojímají pouze zjevné bezdomovce (v azylových domech a dalších úrovních pobytových služeb se přímo úměrně vyskytuje větší procento žen a také dětí), podle odhadů je jich ale mnohem více v kategorii skrytých bezdomovců.

Armáda spásy, jeden z největších poskytovatelů sociálních služeb pro lidi bez domova, v reakci na sčítání 2019 uvedla odhad mezi 30 – 70 tisíci, pokud by se zahrnovali i potenciální bezdomovci, byla by čísla ještě vyšší. Odpovídá to odhadům z průzkumu MPSV z roku 2015.

Počty lidí bez domova ovlivnila i pandemie Covid-19, Armáda spásy také uvedla, že například v Moravskoslezském kraji, kde je lidí bez domova nejvíce, docházel do jejich

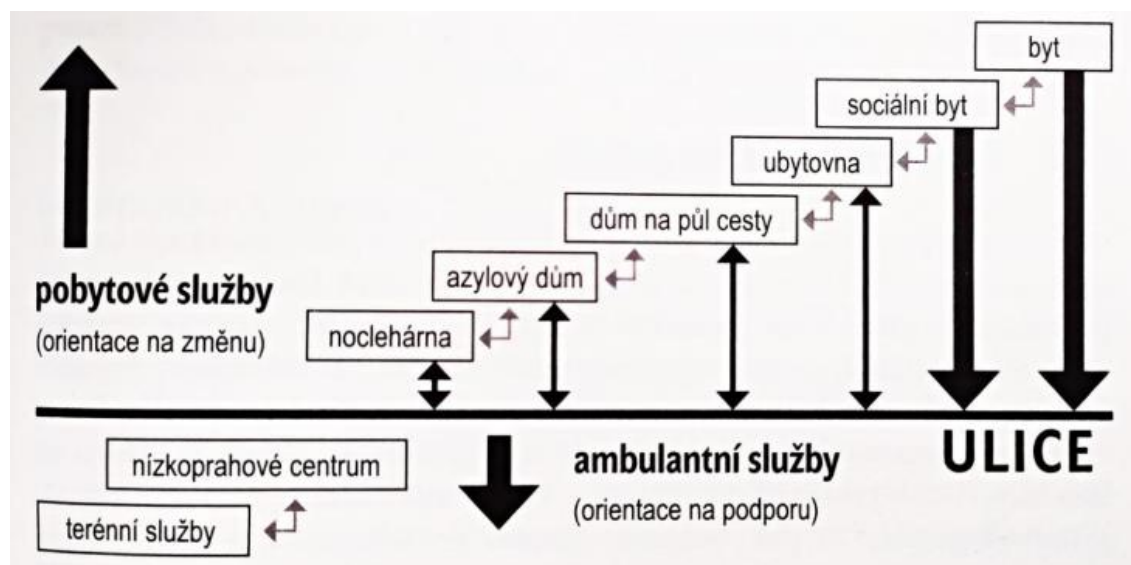
²¹ Kolektiv autorů, Centrum sociálních služeb Praha: *Analýza situace bezdomovectví v Praze*. Praha. [online] 2020. [cit. 2023-06-05]. Dostupné z: https://www.csspraha.cz/_files/ugd/4834da_fda95704b74e4013b914726463f06dbf.pdf

sociálních služeb dvakrát více lidí, než obvykle.²² Taktéž spolek Food not Bombs, který pomáhá lidem bez domova mimo jiné pravidelným výdejem jídla v chladných měsících, a ve kterém jsem sama působila, zaznamenal až dvojnásobný počet strávníků. Podobná situace byla napříč všemi sociálními službami pomáhajícím lidem bez domova.

Na výše uvedených datech můžeme vidět složitost mapování populace lidí bez domova, čísla se liší v závislosti na použité metodice sčítání, ale také na datu provádění šetření, v teplých měsících budou lidé více přespávat venku, zatímco v chladných budou více využívány pobytové služby. Jednoznačné ale je, že počet lidí bez domova se zvyšuje a z mého pohledu budou následující léta čím dál složitější například i kvůli stárnutí lidí bez domova.

1.4 SLUŽBY PRO LIDI BEZ DOMOVA

Diagram níže nám přehledně ukazuje síť služeb pro lidi bez domova. Třemi hlavními kategoriemi jsou terénní, pobytové a ambulantní služby.

Obrázek č. 1 - Diagram sociálních služeb 1

²² Armáda spásy: *Lidí bez domova je mezi 30 až 70 tisíci*, Praha. [online] 2020. [cit. 2023-06-05]. Dostupné z: <https://armadaspasy.cz/wp-content/uploads/2020/09/Arm%C3%A1da-sp%C3%A1sy-lid%C3%AD-bez-domova-je-mezi-30-a%C5%BE-70-tis%C3%ADci.pdf>

„Nejnižší“ forma pomoci jsou terénní služby, sociální pracovníci vyhledávají místa přímo na ulici, kde se vyskytují lidé bez domova (často se jedná o lidi, kteří by se na ně sami neobrátili) a nabízejí pomoc při řešení obtížných situací, základní sociální poradenství, případně jídlo, čisté spodní prádlo.

Nízkoprahová centra poskytují lidem bez domova hlavně služby k uspokojení základních potřeb – teplé jídlo, možnost hygieny, dále sociální poradenství, bezpečný prostor, místo k setkávání s lidmi.

Noclehárny poskytují krátkodobé ubytování (jedna noc, v závislosti na konkrétním zařízení případně i více nocí po sobě), je zde též možnost hygieny, jídla. Pobyt na noclehárně vyžaduje už jistou dávku zodpovědnosti, protože mezi pravidly těchto služeb bývá mimo jiné zákaz návykových látek, jinak může být člověk nepřijat/vyhozen. Nevýhodou je kromě krátkodobosti i to, že pokoje jsou často i po 10 lidech a není tak možné například zajistit dostatečné hygienické podmínky, nebo soukromí.

Azylové domy jsou o něco blíže k reintegraci. Také se často jedná o sdílené pokoje, ale na rozdíl od nocleháren jsou ubytovaní většinou po dvou. Doba, po kterou klient může zůstat na AD, je půl rok až rok, v individuálních případech i déle. S klientem se vypracovává individuální plán, pracuje se s ním na jeho (sociálních) zakázkách.²³

Domy na půl cesty jsou dočasná tréninková zařízení pro osoby, které zvládaly například pobyt v azylovém domě, ale na úplně samostatné bydlení si ještě netroufají. Lidé bydlí v samostatných bytech se společnými prostory (společenská místnost, kuchyň...), platí si nájem, pracují a v případě a v případě, že mají nějaký problém, mohou využít pomoci sociálního pracovníka. Po uplynutí dané doby (cca 6-12 měsíců) by měli být klienti schopni samostatně fungovat a žít.²⁴

²³ŠUMANOVÁ, L. *Rozdíly mezi mužským a ženským bezdomovectvím*. Praha, 2021. Absolventská práce. Vyšší odborná škola sociálně právní v Praze, vedoucí práce Mgr. et Mgr. Nora Staňková.

²⁴VACÍNOVÁ, T. *Problematika bezdomovectví*. In: FLEISCHMANN, O: *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006, ISBN 80-7044-769-9

Základní složkou pomoci lidem bez domova je také sociální poradenství, které je definováno v zákoně o sociálních službách č. 108/2006 Sb.,

„Sociální poradenství zahrnuje:

a) základní sociální poradenství,

b) odborné sociální poradenství.

(2) Základní sociální poradenství poskytuje osobám potřebné informace přispívající k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Základní sociální poradenství je základní činností při poskytování všech druhů sociálních služeb; poskytovatelé sociálních služeb jsou vždy povinni tuto činnost zajistit.

(3) Odborné sociální poradenství je poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob v občanských poradnách, ... zahrnuje též sociální práci s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností.

(4) Služba podle odstavce 3 obsahuje tyto základní činnosti:

a) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,

b) sociálně terapeutické činnosti,

c) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.²⁵“

1.3. VZDĚLÁNÍ LIDÍ BEZ DOMOVA

Podle Analýzy situace bezdomovectví v Praze z roku 2020 je mezi osobami bez domova nejvíc zastoupená skupina lidí se středoškolským vzděláním bez maturity (45%) a se

²⁵Zákon č. 108/2006 sb. ze dne 14. března 2006, o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006. Dostupné také z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/zakon_108_2006.pdf/1a87d9ef-d1df-33fc-35fa-b98714ceba87

základním vzděláním (30%). Maturitu má 21% a pouze 3% mají vzdělání vysokoškolské.

U žen bez domova byl zjištěn vyšší podíl jak základního vzdělání (43%), tak vysokoškolského (6%). Základní vzdělání také dominovalo u mladých bezdomovců do 30 let (55%).²⁶

Vzdělanostní zastoupení poměrně odpovídá i celorepublikovým výsledkům, ke kterým došel ČSÚ v rámci Sčítání lidu v roce 2011, a to že středoškolské vzdělání bez maturity mělo 47,2%, základní vzdělání 28,5% a vysokoškolské 2,6% sečtených lidí bez domova.²⁷

V porovnání s populací v ČR – výsledky sčítání lidí v roce 2021, podle kterého má základní vč. nedokončeného vzdělání 12,5% občanů, středoškolské bez maturity 31%, úplné střední s maturitou 32,5% a vysokoškolské 17,6%²⁸, je u lidí bez domova zastoupeno více nižší vzdělání.

2 BEZDOMOVECTVÍ V KONTEXTU ANDRAGOGIKY

2.1 POJEM ANDRAGOGIKA

Beneš definuje Andragogiku jako „*vědní a studijní obor zaměřený na veškeré aspekty vzdělávání a učení dospělých a jako specifickou součást věd o výchově, vzdělávání a vyučování.*“²⁹

Andragogika, neboli vzdělávání dospělých je v současnosti velmi důležitým tématem, které na významnosti nabývá čím dál více, zejména v pracovní oblasti. Vzdělávání

²⁶VEVERKOVÁ, M, LOJKÁSKOVÁ, M., VAŠÁT, P a spol. *Analýza situace bezdomovectví v Praze*, Median s.r.o., Praha. [online]. 2020 [cit. 2023-16-01]. Dostupné z: https://www.csspraha.cz/_files/ugd/4834da_fda95704b74e4013b914726463f06dbf.pdf

²⁷Český statistický úřad, *Výsledky sčítání bezdomovců* [online]. 9. 3. 2015 [cit. 2021-21-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/vysledky_scitani_bezdomovcu

²⁸Český statistický úřad. *Sčítání lidí, domů a bytů* [online]. 2021 [cit. 2023-19-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/vzdelani>

²⁹BENEŠ, M., *Andragogika*, Praha: Grada, vydání 2. 2014. ISBN: 978-80-247-4824-5

souvisí s ekonomickým růstem a konkurenceschopností na trhu práce, lze proto říci, že je jak trendem, tak i nutností současné doby.³⁰

Pojem andragogika je sestavený obdobně jako pojem pedagogika, paidos = chlapec a agein = vedení, paidagógos (pedagog) byl v antickém Řecku ten, který vedl chlapce do školy, nikoliv tedy přímo vychovatel, ale většinou otrok. Andragogiku můžeme tedy rozložit na andros = muž/dospělý a agein = vedení. Podstata andragogiky by se dala popsat jako vedení dospělého člověka na cestě za vzděláním, pochopením a poznáním světa. Jako první tento pojem použil pravděpodobně Alexander Kapp v díle Platonova nauka o výchově jako pedagogika pro jednotlivce a stát v roce 1833. Kapp v tomto díle analyzuje Platonovy myšlenky a zdůrazňuje i nutnost a oprávněnost vzdělávání dospělých. Přebírá také mínění, že největší význam má rozvoj charakteru a sebepoznání. Na další téměř století upadl pojem andragogika v zapomnění a objevil se až ve 20. letech minulého století, kdy jím E. Rosenstock-Hussey označil metody vzdělávání dospělých. V Čechách se pojem andragogika poměrně rozšířil v 90 letech a přetrvává dodnes, na rozdíl od řady jiných zemí, kde se používá spíše termín vzdělávání dospělých, nebo další vzdělávání.

Předmětem andragogiky je zjednodušeně řečeno učící se dospělý a všechny souvislosti s tím spojené. Úkolem andragogiky je hledání metod a forem, jak umožnit a podnítit učení se dospělého člověka. Zároveň se snaží problémy jednotlivce a společnosti převést na problémy, které jsou řešitelné učním.³¹

2.2 DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

„Další vzdělávání probíhá po dosažení určitého stupně vzdělání, resp. po prvním vstupu vzdělávajícího se na trh práce. Další vzdělávání může být zaměřeno na různorodé spektrum vědomostí, dovedností a kompetencí důležitých pro uplatnění v pracovním, občanském i osobním životě.

³⁰ZORMANOVÁ, L.. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0051-4

³¹BENEŠ, M., *Andragogika*, Praha: Grada, vydání 2. 2014. ISBN: 978-80-247-4824-5

*Celoživotní učení je v ideálním pojetí považováno za nepřetržitý proces, ve skutečnosti jde spíše o neustálou připravenost člověka učit se než o neustálé studium. Vychází se přitom ze zásady, že konkrétní získané kompetence nejsou tak cenné jako schopnost učit se. Mluví se tedy spíše o celoživotním učení, nikoliv vzdělávání, aby se tím zdůraznil význam i takových učebních aktivit každého jedince, které nemají organizovaný ráz, tzn. samostatného učení např. při práci, při pobytu v přírodě, na kulturních akcích apod.*³²

2.3 FUNKCE VZDĚLÁVÁNÍ

Vzdělávání obecně plní celou řadu funkcí. Díky vzdělávání člověk získává znalosti, vědomosti a postoje, osvojuje si dovednosti a kompetence a na jeho základě je mu také přidělen určitý sociální status.

Jedná se tedy o tyto funkce:

- Humanizační (enkulturace a humanizace jedince)
- Integrační (zahrnuje socializaci jedince)
- Kvalifikační (umožňuje jedinci uplatnit se na trhu práce)³³

Doplňující funkce podle Beneše:

- Selekční, alokační – přidělení různých drah ve vzdělávání a následných povolání
- Přenos kultury – rozvoj a tradování kultury
- Kompenzační – kompenzuje nedostatky ve školském systému

A zároveň Beneš uvádí, že vzdělávání dospělých je pro stabilní společnost důležitější, než vzdělávání dětí a mládeže, protože reprodukce a transformace společnosti je v rukou dospělých. Vzdělávání dospělých též zvyšuje schopnost nového pohledu na svět, schopnost ho měnit a participovat na rozvoji a změnách ve společnosti.³⁴

³²Strategie celoživotního učení ČR. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2007. ISBN 978-80-254-2218-2

³³ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0051-4

³⁴BENEŠ, M., *Andragogika*, Praha: Grada, vydání 2. 2014. ISBN: 978-80-247-4824-5

2.4 DRUHY VZDĚLÁVÁNÍ

2.4.1 FORMÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Jde o řízený a cílevědomý proces, které má za úkol připravit člověka na pracovní trh, je charakteristický systematickým a dlouhodobým působením. Probíhá ve vzdělávacích institucích, přičemž všechny složky tohoto vzdělávání (cíle, funkce, obsah výuky atd.) jsou legislativně vymezeny a jednotlivé stupně (základní, střední a vysokoškolský) na sebe navazují. Při úspěšném ukončení je vydáno osvědčení (diplom, certifikát...).

2.4.2 NEFORMÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Vzdělávání, které se realizuje mimo formální systém vzdělání a jehož cílem není ucelené školské vzdělání, ale získání/prohlubování zkušeností, vědomostí a kompetencí. Charakteristickým rysem je nárazovost, flexibilita co do potřeb a zájmů dospělých příjemců. Jedná se například o různorodé kurzy, přednášky, školení.³⁵

2.4.3 INFORMÁLNÍ UČENÍ

Informální učení (nikoliv vzdělávání, protože nejde o systematický a organizovaný proces), je chápáno jako získávání vědomostí, dovedností a kompetencí při běžných činnostech, ve volném čase, v práci, při každodenních interakcích.³⁶

2.5 HISTORIE VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH

Ve starověku bylo vzdělávání orientováno především na složky mravní, rozumovou a tělesnou. Realizovalo se v souladu s ideou všestranného a harmonického rozvíjení jedince. V starověkém Egyptě bylo naopak vzdělávání pojímáno profesně – vzdělávali se hlavně kněží, vojáci, lékaři a architekti. Ve Starém Římě to bylo náboženství, právo, vojenství a rétorika. Ve starověku také vzniklo první dílo z oblasti vzdělávání dospělých, a to O výchově řečníka, které napsal Marcus Fabius Quintilianus, první

³⁵ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0051-4

³⁶*Strategie celoživotního učení ČR*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2007. ISBN 978-80-254-2218-2

římský veřejný učitel. Středověk poté přináší první vysoké školy, tu úplně první konkrétně v Bologni, v roce 1119. 16. a 17. století přináší rozkvět přírodních věd. Myšlenku o celoživotním učení uvádí ve svých dílech prvně J. A. Komenský. Rozvíjí také myšlenku o vzdělání pro všechny nehledě na sociální status či věk. S rozvojem techniky v 18. a 19. století a následné průmyslové revoluci se značně mění doba a s tím i potřeba kvalifikovaných pracovníků – vzdělávání dospělých se zde dostává do popředí. Doprovázeny osvětou a aktivitou politických stran či odborů, zakládají se univerzity, vysoké a odborné školy. Právo na vzdělání se postupně zakotvuje v ústavách mnoha zemí. Ve 20. století se začalo, na základě potřeb trhu, rozšiřovat firemní vzdělávání. S moderním pojetím celoživotního vzdělávání přišel Eduard Lindeman, který ho označil za nikdy nekončící proces, na kterém by měly participovat veškeré instituce, jako církev, komunity, odbory. Ve druhé polovině 20. století se prosazovala myšlenka rovnosti ve vzdělávání a začaly se vytvářet nové koncepce celoživotního učení, na kterých se podílejí mezinárodní organizace jako UNESCO, OECD, EU nebo Rada Evropy. Kromě rovných šancí pro všechny se prosazují principy jako celistvý rozvoj jedince a jeho osobnosti, demokracie, sociální soudržnost.³⁷

Dějiny vzdělávání dospělých v českých zemích ovlivnilo národní obrození a s ním spojený boj o český jazyk, na jedné straně zanikající feudální vztahy, na druhé straně vznik střední vrstvy, české inteligence, proletariátu a také průmyslová revoluce.

Ve druhé polovině 19. století vzniká institucionální základna pro vzdělávání dospělých, vznikají spolky (Umělecká beseda, Spolek pro veřejné populární přednášky Osvěta), tisknou se kulturní periodika. Po roce 1918 se snaží stát vzdělávání dospělých podporovat, zákonem nařizuje povinnost pořádat kurzy občanské výchovy ve všech obcích. T. G. Masaryk spoluzaložil Dělnickou akademii a pomáhal popularizovat vědu a ovlivnil velmi další směřování v této oblasti. Vzdělávání dospělých má základy v sociálním, svépomocném a emancipačním hnutí, nicméně v těchto časech má stále osvětářský charakter, kdy je vzdělávaný považovaný za pasivního příjemce informací, což se následně ukázalo jako neefektivní. Po roce 1948 dochází ke značnému omezení

³⁷ ZORMANOVÁ, Lucie. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0051-4

školsství, veškerá vzdělávací a výchovná práce musela vycházet z komunistické ideologie. Na jedné straně bylo odpírání vzdělávání „protisocialistickým“ vrstvám společnosti, na druhé straně byl rozmach profesního a všeobecného vzdělávání dospělých kvůli potřebě kvalifikovaných pracovníků. Vzdělávání dospělých v této době bylo deformované a zneužívané pro ideologii, ale zároveň funkční hlavně v oblasti zájmového (umělecké a jazykové školy) a profesního vzdělávání. Po roce 1989 se změnou režimu stát ve velké míře přenechal zodpovědnost za vzdělávání dospělých trhu a občanským iniciativám. V této době se dostáváme na světovou úroveň, hodnota vzdělávání roste, těžiště se posouvá od zájmového k získávání profesních kompetencí. S globalizací a digitalizací se mění nároky na lidi, ale i nároky lidí na vzdělávání.³⁸

2.6 SOCIÁLNÍ ANDRAGOGIKA

Sociální andragogika je poměrně mladá disciplína, zařazená do aplikovaných andragogických věd, která se zabývá sociální problematikou. Definici najdeme v odborné literatuře několik. „Dle Palána je charakterizována jako soubor teorií, strategií, zásad a pravidel, zaměřených na orientaci, vedení, pomoc, péči a udržování osobnostních kompetencí člověka v sociálně tíživé situaci.“³⁹ Průcha s Veteškou nabízejí obšírnější definici, popisují ji jako „disciplínu, která je zaměřena na edukaci a reedukaci dospělých v sociálním kontextu. Zkoumá vztah mezi sociálním prostředím, sociální situací jedince a jeho edukačním potenciálem. Pomáhá integrovat dospělé jedince do společnosti v rámci socializace a pomáhá jim prostřednictvím poradenství a vzdělávání řešit krizové a neočekávané situace.“⁴⁰

Jejím cílem podle Határa je „(auto)edukace, rozvoj a kultivace osobnosti dospělého do maximální možné míry, harmonizace intra- a interpersonálních vztahů, eliminace sociálních rozporů mezi jednotlivcem a prostředím (společností), předcházet běžným, ale i složitým životním situacím, především sociální (například adaptace na nové

³⁸BENEŠ, M., *Andragogika*, Praha: Grada, vydání 2. 2014. ISBN: 978-80-247-4824-5

³⁹PALÁN, In: BARTÁK, J., DEMJANENKO, M., *Sociální Andragogika*, Praha: Grada, 2021. ISBN: 978-80-247-3997-7

⁴⁰PRŮCHA, J., VETEŠKA, J. In: BARTÁK, J., DEMJANENKO, M., *Sociální Andragogika*, Praha: Grada, 2021. ISBN: 978-80-247-3997-7

sociokulturní a ekonomické podmínky) a výchovné povahy, nebo jejich řešení, resp. předcházení defektivy nebo řešení defektivy již vzniklé.“⁴¹

Na předmět, který sociální andragogika zkoumá, se dá nahlížet z více úhlů a, stejně jako u většiny humanitních věd, zde panuje názorová pluralita, nicméně ve výsledku všechny směřují k tomu, že předmět sociální andragogiky je „*složitá problematika edukace dospělého člověka (v produktivním a seniorském věku) v rozmanitých intencionálních i funkcionálních podmínkách, a to v subsystému sociálně-výchovné péče, resp. edukačně zaměřené sociální pomoci.*“⁴²

Někteří andragogové považují sociální andragogiku za nadbytečnou z důvodu detailní propracovanosti sociální práce. Je pravda, že hranice mezi nimi je velmi tenká a v lecčem se překrývají, nicméně v sociální andragogice nejde (jen) o sociální práci. Pro to, aby mohla sociální andragogika účinně pomáhat řešit praktické problémy dospělého, musí čerpat z dalších vědních oblastí,⁴³ především sociální pedagogika, sociální psychologie a sociální práce.

Mezi společné znaky zmíněných disciplín patří zejména vědecký pragmatismus - orientace výzkumu na aktuální problémy jednotlivce i společnosti, a vzájemná interdisciplinarita – otevřenost a specifická vazba na poznatky z jiných věd.⁴⁴ Zároveň všechny uvedené disciplíny využívají stejné metody získávání a evaluace dat, z nichž vyvozují své teorie. Je to například pozorování, dotazování, analýzy výtvorů, či experiment. Mají společný cíl své praktické činnosti – pomáhat člověku efektivně fungovat ve vztazích a při komunikaci, vykonávat příslušné sociální role, adaptovat se v sociálním prostředí a přebírat sociální zodpovědnost. Též ani jedna z disciplín nemůže

⁴¹HATÁR, C., *Sociálna andragogika – Kapitoly z teórie a metodiky sociálno-edukačnej strosťlivosti o dospelých*. Nitra: UFK, 2012. ISBN: 978-80-558-0037-0

⁴²HATÁR, C., *Sociálna andragogika – Kapitoly z teórie a metodiky sociálno-edukačnej strosťlivosti o dospelých*. Nitra: UFK, 2012. ISBN: 978-80-558-0037-0

⁴³BARTÁK, J., DEMJANENKO, M., *Sociální Andragogika*, Praha: Grada, 2021. ISBN: 978-80-247-3997-7

⁴⁴TOKÁROVÁ, A, In: BARTÁK, J., DEMJANENKO, M., *Sociální Andragogika*, Praha: Grada, 2021. ISBN: 978-80-247-3997-7

být dlouhodobě neměnná a rigidní, ale musí reagovat na konkrétní vnímání sociálních problémů a potřeb lidí v určitém kulturním a sociálním kontextu.⁴⁵

Odlišují se v základech metodologie, každá disciplína se vychází z jiné vědní oblasti a má jiný předmět zkoumání. Dále v profesní přípravě jednotlivých pracovníků, cílových skupinách (pedagogika se zabývá dětmi a dospívajícími, andragogika dospělými, sociální práce a sociální psychologie pokrývají všechny věkové kategorie) a mají jiná legislativní východiska. Sociální práce se váže na sociální politiku, andragogika a pedagogika naopak na politiku výchovy a vzdělávání, nicméně oboje spolu úzce souvisí.⁴⁶

Bezdomovectví, potažmo lidé bez domova, jsou jednou z cílových skupin, které se právě sociální andragogika věnuje.

2.6.1 SOCIÁLNÍ ANDRAGOG

S řešením (multi)problémových situací, ve kterých se dospělý člověk ocitá, může pomoci velké množství efektivních nástrojů, v současnosti se mezi tzv. „pomáhající profese“ řadí například sociální pracovník, sociální pedagog, psycholog a právě prostřednictvím edukace může dobře fungovat i sociální andragog. Přestože všechny teoretické atributy pomyslného profesigramu (tj. charakteristika, soupis činností, úkolů a funkcí té které profese⁴⁷) už jsou navrženy a rozpracované, není Sociální andragog samostatná profese a v České republice (stejně jako i v dalších Evropských zemích) zatím nic nenaspovídá tomu, že by se situace měla změnit. Je tedy možné v této souvislosti pojednávat o andragogovi, který má rozšířenou sociálně-andragogickou kvalifikaci.

⁴⁵BARTÁK, J., DEMJANENKO, M., *Sociální Andragogika*, Praha: Grada, 2021. ISBN: 978-80-247-3997-7

⁴⁶SZABOVÁ-ŠÍROVÁ, L., In: BARTÁK, J., DEMJANENKO, M., *Sociální Andragogika*, Praha: Grada, 2021. ISBN: 978-80-247-3997-7

⁴⁷PRŮCHA, J., VETEŠKA, J., *Andragogický slovník*, 2. vydání, Praha: Grada, 2014. ISBN: 978-80-247-4748-4

Határ predkladá členení všeobecných požadavkov na Sociálneho andragoga na:

- 1) Všeobecné vzdelávanie – všeobecný rozhľad
- 2) Odborné vzdelávanie – špecializované vzdelávanie
- 3) Andragogické vzdelávanie – získanie profesnej kompetencie edukovať dospelých
- 4) Osobnostné rysy – vnútorné kvality, ktoré vytvárajú odborný profil sociálneho andragoga⁴⁸

Dále na:

Odborné predpoklady – komplex odborných vedomostí a dovedností získaných vzdelávaním a praxí

Osobnostné predpoklady – jedná sa predovšetkým o empatiu, autenticitu, akceptáciu a altruizmus⁴⁹

2.6.2 CÍLOVÉ SKUPINY SOCIÁLNEJ ANDRAGOGIKY

Potenciálne profese sociálneho andragoga (potuď andragog sa špecializáci) by sa mohol uplatniť napríklad v azylových domoch, noclehárnach, nízkoprahových denných centrech, organizáciach zajišťujúcich postpenitenciárnu péču, uprchlické tábory, humanitárne a charitatívne organizácie, psychiatrické liečebny pre závislé, na pozíciách sociálneho kurátora apod.

2.6.3 ETAPY SOCIÁLNE-ANDRAGOGICKEJ PRÁCE S KLIENTY

Metodika sociálne-edukačnej práce, pod týmto pojmom najdeme 6 na seba navazujúcich krokov, ktorými je možné identifikovať, diagnostikovať, riešiť a evaluovať situáciu klienta a celkovú prácu sociálneho andragoga:

⁴⁸HATÁR, C., *Sociálna andragogika – Kapitoly z teórie a metodiky sociálno-edukačnej starostlivosti o dospelých*. Nitra: UFK, 2012. ISBN: 978-80-558-0037-0

⁴⁹BARTÁK, J., DEMJANENKO, M., *Sociálna Andragogika*, Praha: Grada, 2021. ISBN: 978-80-247-3997-7

1. Krok – Identifikace sociálně-výchovného problému/jevu
 - Uvědomění si, že projev chování je společensky nepřipustný
2. Krok – Klasifikace sociálně-výchovného problému/jevu
 - Zjišťování, s jakým problémem se setkáváme a jaké máme kompetence
3. Krok – Komplexní analýza sociálně-výchovného problému/jevu
 - Popis projevů, stanovení diagnózy, návrh opatření (multidisciplinární proces)
4. Krok – Realizace sociálně-andragogické intervence
 - Inhibice negativních a stimulace pozitivních sociálně-výchovných vlivů prostřednictvím reedukace, (re)socializace, enkulturace, andragogizace prostředí, sociálního a edukačního poradenství
5. Krok – Realizace terciální sociálně-andragogické prevence
 - Předcházení recidivě řešených problémů, měla by probíhat paralelně s předchozím krokem
6. Krok – Katamnéza a evaluace sociálně-andragogické intervence
 - monitorování klienta i po ukončení spolupráce, vyhodnocování opatření, nástrojů, plnění cílů – v jakém čase a za jakého úsilí, hodnocení práce s klientem, též autoevaluace

Při práci s člověkem, který se nachází v krizové etapě života, je třeba zejména flexibility a schopnosti činit okamžitá rozhodnutí. Výše zmíněná metodika se může brát spíše jako určitý koncept, nedá se předpokládat naplánování práce s klientem do úplných detailů, stejně jako její plnění, okolnosti i směřování práce s klientem se může a většinou mění v čase.⁵⁰

⁵⁰HATÁR, C., *Sociálna andragogika – Kapitoly z teórie a metodiky sociálno-edukačnej strosťlivosti o dospelých*. Nitra: UFK, 2012. ISBN: 978-80-558-0037-0

2.6.4 METODY A NÁSTROJE PRÁCE S KLIENTY

- Sociálně-edukační poradenství

Zjištění rozsahu, charakteru, příčin problémů, poskytnutí informací o možnostech řešení

- Sociálně-andragogická prevence, kurativa a intervence

Primární, sekundární i terciální prevence, cílem je předcházet, případně řešit a eliminovat problémy, kurativa, resp. intervence představuje záměrné a koordinované zasahování do patologického prostředí

- Sociální kuratela dospělých

Pomáhá například lidem po propuštění z výkonu trestu, nebo ze zařízení pro léčbu závislostí, udržuje kontakt s osobami při výkonu trestu, motivuje, nabízí účast na resocializačních programech

- Mediace a probace

Dohled nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestu, pomoc obviněnému k vedení řádného života, na druhé straně zprostředkování řešení sporu mezi viníkem a poškozeným⁵¹

3 MOŽNOSTI ANDRAGOGICKÉ PÉČE A PŘEKÁŽKY

1.4. STÁTNÍ SEKTOR

Úřad práce – rekvalifikační kurzy

Jednou z možností vzdělávání, ke kterým se mohou lidé bez domova dostat, jsou rekvalifikační kurzy od Úřadu práce, které umožňují získat kvalifikaci v různých

⁵¹HATÁR, C., *Sociálna andragogika – Kapitoly z teórie a metodiky sociálno-edukačnej strosťlivosti o dospělých*. Nitra: UFK, 2012. ISBN: 978-80-558-0037-0

oborech. Výhoda je finanční stránka, kdy za vás ÚP kurz může zaplatit, ale schválení rekvalifikačního kurzu je podmíněno několika věcmi - pro zařazení je potřeba být v evidenci ÚP, mít jistou úroveň vstupního vzdělání (záleží na daném kurzu), zdravotní způsobilost a rekvalifikace musí být uznána za potřebnou – současná kvalifikace žadatele neumožňuje získat vhodnou práci a účelnost – reálnou šanci na získání zaměstnání po ukončení kurzu.⁵²

Úřad práce – Job club

Další z možností, která je částečně poradenská a částečně vzdělávací, jsou Job cluby Úřadů práce. Cílem JC je aktivizovat a motivovat uchazeče o zaměstnání k hledání práce, prostřednictvím nácviků různých dovedností (od sebeprezentace, schopnosti sestavit životopis, přípravy na pohovor, k orientaci v pracovněprávní problematice).⁵³

MPSV – Jsem v kurzu

Ministerstvo práce a sociálních věcí v dubnu 2023 spustila e-shop „Jsem v kurzu“ se vzdělávacími a rekvalifikačními kurzy, v rámci Národního plánu obnovy a přípravy na Průmysl 4.0. Na e-shopu je dostupných několik set kurzů ze všech možných oborů, za určitých podmínek Úřad práce hradí až 100% ceny kurzu, maximálně do částky 50 tisíc během tří let.

Knihovny

Některé knihovny v Praze (P1, 4 a 5) nabízí bezplatné kurzy počítačových dovedností.

⁵²Úřad práce ČR, *Rekvalifikace* [online]. 8. 3. 2022 [cit. 2023-15-01]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/rekvalifikace-1>

⁵³Úřad práce ČR, *Job club* [online]. 27. 7. 2022 [cit. 2023-15-01]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/job-club>

1.5. SOUKROMÝ SEKTOR

Další z možností jsou klasické kurzy či rekvalifikace od mnoha soukromých poskytovatelů vzdělávání, nicméně tam narážíme na problém s financemi, rekvalifikační i většina běžných vzdělávacích kurzů jsou poměrně drahé. Existuje i celá řada možností vzdělávání zdarma, ale převážně se jedná o online kurzy (Seduo.cz, Kurzy pro radost, Nostis, Google digitální garáž a další), zvláště pandemie Cov-19 přinesla velký rozmach online vzdělávání, typově se často jedná o jazykové, marketingové, nebo sebe-rozvojové kurzy, což spíše nejsou obory, které by lidé bez domova využili. Zároveň narážíme na problém přístupu k PC, což ale není neřešitelný problém – možnost bezplatného internetu bývá většinou v knihovnách, nebo některých službách pro lidi bez domova.

1.6. NEZISKOVÝ SEKTOR

Podporované zaměstnávání - cílem PZ obecně je pomoci lidem se znevýhodněním s uplatněním na trhu práce prostřednictvím zvyšování jejich dovedností a kompetencí v různých oblastech.

Organizací, které nabízejí službu Podporovaného zaměstnávání, máme v ČR několik desítek. Pro příklad principu jejich práce uvedu pražskou organizaci Fosa. Větší část klientely tamního PZ jsou lidé s mentálním postižením, nicméně bezdomovectví je ve své podstatě také znevýhodnění, proto tuto cílovou skupinu může Fosa pokrýt také. V Podporovaném zaměstnávání sociální pracovníci s klienty pracují velmi individuálně, trénují s nimi dovednosti potřebné k získání práce – ovládání PC, sestavení životopisu, zároveň zde probíhají i tzv. Job kluby, vzdělávací semináře vždy na jedno stanovené téma (finanční gramotnost, komunikace atp.)

Nízkoprahové denní centrum Husitská, R-Mosty

V NDC, které je přímo zaměřené na lidi v nouzi, nabízí edukační služby (hlavně dovedností na PC) zdarma. Dle slov jejich sociální pracovnice neexistuje žádné jiné

místo v Praze, které by nabízelo možnost takovéto edukace přímo pro skupinu lidí bez domova.

Zároveň můžeme za vzdělávání patřící do neziskového sektoru považovat obecně služby pro lidi bez domova, kde probíhá sociálně-andragogická intervence/poradenství, viz kapitola metod práce andragoga s klientem. Ať už jde o orientaci klienta v systému sociálních dávek, posilování jeho kompetencí (formuláře, argumenty) při jednání s úřady, nebo dílčí úkoly, se kterými pomáhá například podporované zaměstnávání – naučení sestavení životopisu, nebo orientace na internetu.

1.7. PŘEKÁŽKY

U rekvalifikací od ÚP je několik zásadních problémů ve vztahu k bezdomovectví. Prvním je častá absence dokladů, což znemožňuje vůbec být v evidenci ÚP a žádat o rekvalifikaci, stejně tak je tomu v případě účasti v projektu „Jsem v kurzu“. Aby se člověk mohl zaregistrovat na nějaký vzdělávací kurz, je potřeba to udělat online, přes datovou schránku, nebo identitu občana, což je pro většinu lidí bez domova nereálné. Dále obecná nevraživost lidí bez domova k institucím a byrokracii.

Často lidé nechtějí ani žádat o různé příspěvky, i když by na to měli nárok. Riziko nedokončení kurzu, tím pádem povinnost uhradit plně náklady kurzu, také může být jeden z důvodů, proč se lidé bez domova nemusí ani pokusit o RK žádat.

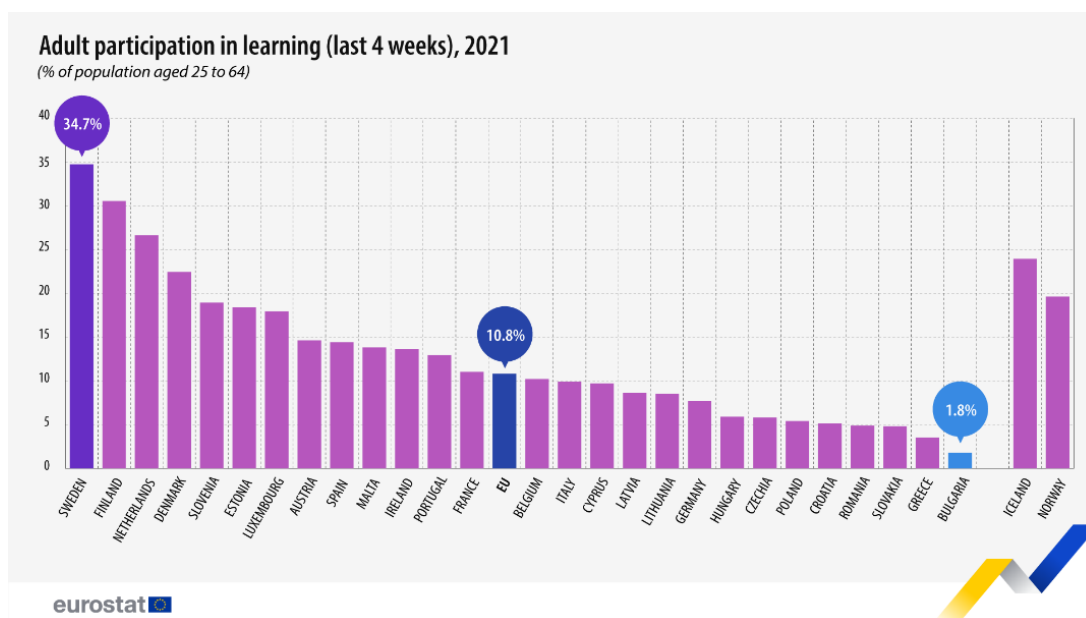
Dále jsou to i exekuce, které lidé bez domova mívají a které jsou jednak často příčinou pobytu na ulici a jednak jeho důsledkem.

U podporovaných zaměstnávání je problém, že většina PZ je určených spíše pro lidi se zdravotním znevýhodněním, některá mohou pokrývat i skupinu lidí se sociálním znevýhodněním, nicméně tuto službu však lidé bez domova nevyužívají příliš často, dle slov bývalé vedoucí PZ z FOSY jsou to jednotky lidí za rok. Na vině může být jednak to, že o ní lidé bez domova nevědí, jednak to, že témata a tempo, kterým se pracuje například na Job klubech, je uzpůsobené spíše pro lidi s mentálním postižením, takže pro „zdravého“ člověka mohou být témata nudná.

Základním problémem, který předchází jakékoliv snaze o vzdělávání, pokud jste na ulici, je ale absence domova. V odborné literatuře můžeme napříč autory vidět v této věci shodné stanovisko – aby mohl člověk řešit vzdělávání, nebo práci, potřebuje, mimo úplně základních potřeb (jídlo, hygiena), bezpečný prostor a soukromí. Ze zkušenosti z Azylového domu Sv. Terezie vím, že nestačí mít jen místo ke spaní, například na noclehárně jsou pokoje i po deseti lidech, hluk od spolubydlících i často nevyhovující hygienické podmínky a člověk nemá možnost se pořádně vyspat a pokrýt tak tu nejzákladnější potřebu, natož aby řešil vyšší příčky pyramidy potřeb.

U lidí, kteří bydlí na azylových domech (a na které je následně zaměřen empirický výzkum), už je situace o něco lepší. Pokoje bývají po dvou, třech lidech a bydlení je alespoň na čas (půl roku, možné je případné prodloužení na rok) stabilní a tak se u nich dá předpokládat i potenciálně větší zájem o vzdělávání a zlepšení své situace.

Obecně je ale v České republice dost nízká účast na dalším vzdělávání i u „běžné populace“. Jak můžeme vidět na grafu níže, podle výzkumů Eurostatu průměrná míra participace na dalším vzdělávání v EU (u lidí 25 – 64 let) je 10.8%, Česká republika je s 5.8% za rok 2021 na nejspodnějších příčkách.⁵⁴

Obrázek 2 - Podíl dospělé populace na dalším vzdělávání za rok 2021 dle konkrétních zemí

⁵⁴ Eurostat, *Participace na dalším vzdělávání v roce 2021* [online]. Aktualizace 2023-01-30 [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20230130-1>

3.1 STÁT A ŘEŠENÍ BEZDOMOVECTVÍ

3.1.1 SOCIÁLNÍ POLITIKA STÁTU

„Sociálně vyloučené osoby jsou obecně řečeno ty, jež mají nerovný přístup k pěti hlavním zdrojům společnosti: Zaměstnání, zdravotní péči, vzdělání, bydlení, sociální ochraně – a na státní správě je, aby svým občanům ocitnuvším se v krizi podala pomocnou ruku. Mezi cíle boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení si Česká republika vytyčila:

- Každý by měl mít zdroje nutné k životu v souladu s lidskou důstojností, přičemž stát má zajistit, aby nástup do zaměstnání znamenal zvýšení příjmu*
- Podporovat přístup všech ke slušnému, zdravotně nezávadnému bydlení*
- Zajistit zdravotní péči pro všechny*

Česká republika je též členskou zemí Rady Evropy, která ve svém dokumentu Evropská sociální charta, přijatém roku 1961, ukládá ochranu osob ohrožených sociálním vyloučením a chudobou. (...) Dále je součástí Ústavy České republiky Listina základních práv a svobod, která (...) garantuje základní práva a svobody všem bez rozdílu, právo získávat prostředky k životu prací a hmotnou podporu státu těm, kteří ji nemohou vykonávat, právo na hmotné zabezpečení ve stáří a právo na ochranu zdraví.

Systém sociální politiky naší země má tři základní složky:

- sociální podporu (zadržuje pokles životní úrovně způsobený vymezenými stavy)*
- sociální pomoc (dorovnává příjem na úroveň existenčního minima)*
- sociální pojištění (týká se celé populace)*

Z výše uvedených dohod a uzákoněných pravidel se zdá, že by se lidé bez domova v naší společnosti vůbec neměli vyskytovat. Sociální systém a dávky podporující ohrožené osoby jsou však nastaveny spíše pro ty, jež se v nouzi ocitli pouze dočasně, pro osoby

kompetentní k dožadování se svých vlastních práv, zejména pro ty, jež jsou schopni komunikovat s úřady. ⁵⁵

3.1.2 PROBLEMATIKA SOCIÁLNÍHO BYDLENÍ

„Ministerstvo práce a sociálních věcí je gesčním resortem zejména ve vztahu k sociální politice, sociální práci (práce s lidmi v bytové nouzi, prevence ztráty bydlení atp.), sociálním službám (krizová intervence, denní centra, noclehárny a azylové domy atp.) a sociálním dávkám na bydlení (tj. příspěvek na bydlení, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc). Agenda sociálního bydlení je důležitou tématikou, neboť dotváří komplexnost sociální politiky a sociálních služeb, a zajišťuje prevenci ztráty bydlení. Sociální bydlení v součinnosti se sociální integrací zajišťuje důstojné a cenově dostupné bydlení.

Zajištění bytu je základním předpokladem životní stability. Neustále narůstající ceny nájmů a nemovitostí (bydlení včetně nákladů na energie) zvyšují nejen počty osob v bytové nouzi (bez střechy či domova), ale i osob bytovou nouzí ohrožených.

Z těchto důvodů je potřeba řešit krizi bydlení na meziresortní úrovni:

- *Ministerstvo práce a sociálních věcí má ve své gesci platnou Koncepti sociálního bydlení České republiky 2015-2025, a každoročně sleduje a spolupracuje na plnění jednotlivých cílů, které jsou zaznamenány v každoroční Zprávě o plnění.*
- *Od roku 2018 je Ministerstvo pro místní rozvoj gestorem věcného záměru a návrhu zákona o sociálním bydlení, později změněno na návrh zákona o dostupnosti bydlení); Ministerstvo práce a sociálních věcí zde zastává roli spolugestora.*
- *Ministerstvo práce a sociálních věcí je také spolugestorem Konceptce bydlení České republiky 2021+, kterou má v gesci Ministerstvo pro místní rozvoj.*

⁵⁵VACÍNOVÁ, T. *Problematika bezdomovectví*. In: FLEISCHMANN, O: Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006, ISBN 80-7044-769-9

Řešení problematiky je zaštitěno i projektem Podpora sociálního bydlení – metodická a informační podpora v oblasti sociálních agend, který mj. prostřednictvím Kontaktního centra (Kontaktní centrum (mpsv.cz)) zprostředkovává metodickou podporu občanům, obcím, poskytovatelům sociálních služeb, neziskovým organizacím a dalším zájemcům o sociální bydlení ze strany Ministerstva práce a sociálních věcí.⁵⁶

Zákon o sociálním bydlení zde dosud citelně chybí, stále se o něm mluví a stále je v přípravách. Podle ministra Ivana Bartoše měl být návrh hotový do konce roku 2022 a přijat v roce 2024⁵⁷, nicméně stále není.

3.1.3 STRATEGIE SOCIÁLNÍHO ZAČLEŇOVÁNÍ 2021–2030

„Strategie sociálního začleňování 2021–2030 (dále jen „Strategie“) je národní dokument schválený vládou České republiky usnesením č. 55 dne 20. ledna 2020, který zastřešuje hlavní oblasti významné pro sociální začleňování osob sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených. Materiál pokrývá také oblasti boje s chudobou a sociálním vyloučením a stanovuje prioritní témata sociálního začleňování a jeho financování ze zdrojů České republiky (dále jen „ČR“) i Evropské Unie (dále jen „EU“). Na základě Plánu nelegislativních úkolů vlády na rok 2021 bylo rozhodnuto o jeho rozšíření o témata z oblasti bezdomovectví z důvodu končící platnosti „Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví do roku 2020“. Rozšířená Strategie o vybraná témata z oblasti bezdomovectví byla schválena vládou České republiky usnesením č. 1169 dne 13. prosince 2021. Konkrétně byl materiál rozšířen o definici bezdomovectví dle evropské typologie ETHOS, o sociální práci v sociálním bydlení apod. Cílem je i mimo jiné zlepšit zdravotní dostupnost pro osoby bez domova a zaměřit se na lepší dostupnost nízkoprahových pobytových a ambulantních služeb pro osoby v extrémním sociálním vyloučení.

⁵⁶MPSV, *Sociální bydlení a bezdomovectví* [online]. Aktualizace 2022-26-10 [cit. 2023-15-05]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/socialni-bydleni-a-bezdomovectvi>

⁵⁷MPSV, *Zákon o sociálním bydlení* [online] Aktualizace 2022-09 [cit. 2023-15-05]. Dostupné z: <http://socialnibydeni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/zakladni-informace-o-sb/zakon-o-sb>

3.1.4 KONCEPCE PREVENCE A ŘEŠENÍ PROBLEMATIKY BEZDOMOVECTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE DO ROKU 2020

Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 (dále jen „Koncepce“) usilovala o prosazení širšího, procesuálního pohledu na problematiku bezdomovectví a zdůrazňovala nutnost jejího komplexního a koordinovaného řešení.

Vyhodnocení plnění jednotlivých opatření formulovaných Koncepcí se každoročně vyhodnocovaly formou Zprávy o plnění opatření Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví České republiky do roku 2020 za uplynulý kalendářní rok.

3.1.5 PRACOVNÍ SKUPINA PRO UKONČOVÁNÍ BEZDOMOVECTVÍ

Snahou Pracovní skupiny k řešení problematiky bytové nouze a bezdomovectví je odborná diskuze, koncepční přístup k řešení problematiky bytové nouze a bezdomovectví. Vznik pracovní skupiny reaguje na ukončení účelu činnosti Meziřesortní pracovní skupiny prevence a řešení problematiky bezdomovectví, dále bude průběžně naplňovat cíle Evropské unie, tzn. závazek České republiky do roku 2030 ukončit bezdomovectví a navrhnout systémové možnosti řešení problematiky bezdomovectví s přesahem k dalším aktérům státní správy, NNO, obcím aj. subjektům.“⁵⁸

⁵⁸ MPSV, *Sociální bydlení a bezdomovectví* [online]. Aktualizace 2022-26-10 [cit. 2023-15-05]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/socialni-bydleni-a-bezdomovectvi>

PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části své práce jsem se zaměřila na konkrétní případy lidí bez domova a oblast vzdělávání. Zvolila jsem skupinu lidí bez domova bydlících v azylovém domě. Teoretické východisko pro tuto volbu bylo, že lidé v AD budou mít větší motivaci k jakékoliv formě vzdělávání, protože mají, minimálně dočasně, pokrytou primární potřebu bydlet.

3.2 CÍL VÝZKUMU

Cílem výzkumu bylo zachytit příběhy pěti lidí bez domova a zjistit, zda a jaký mají přístup ke vzdělávání a jaké překážky jim případně ve vzdělávání brání.

Díličními cíli, které vycházejí z cíle hlavního, byly:

- Mají lidé bez domova motivaci k (jakémukoli) vzdělávání?
- Vidí ve vzdělávání možnost, jak zlepšit svou situaci?

3.3 CHARAKTERISTIKA CÍLOVÉ SKUPINY A PROSTŘEDÍ

Výzkum byl prováděn v pražském Azylovém domě pro muže i ženy, jehož součástí je i noclehárna, denní centrum s výdejem teplého jídla, sociální a právní poradna, možnost provedení osobní hygieny a šatník.

Rozhovory byly provedeny s třemi ženami a dvěma muži bez domova, kteří byli osloveni sociální pracovníci, v jejich pokojích.

3.4 METODIKA SBĚRU DAT

Metodou pro sběr dat byla kvalitativní výzkumná strategie, která umožňuje získat podrobný popis a vhled na situaci jedince, či skupiny. Zároveň kvalitativní výzkum probíhá v přirozeném prostředí respondentů a lze jeho pomocí studovat procesy, pomáhá při objasňování fenoménů. Hlavním úkolem kvalitativního výzkumu je získat představu o tom, jak jedinec v daném čase a prostředí chápe situaci/svůj problém a proč jedná tak, jak jedná.

Otázky byly respondentům kladeny formou polo-strukturovaných rozhovorů, které jednak ulehčuje následné srovnávání dat, jednak pomáhá udržet mantinely rozhovoru, ale zároveň není pro dotazovaného tolik svazující, co se týče doptávání a směřování otázek více do hloubky.⁵⁹

V otázkách jsem se zaměřovala hlavně na vzdělávání a jak respondenti tuto oblast vnímají v kontextu ke své situaci.

Všichni respondenti s rozhovory i jejich nahráváním souhlasili a podepsali informovaný souhlas, z důvodu zachování anonymity jsou uvedena pouze křestní jména, která jsou pozměněna.

Výsledkem rozhovorů jsou jednotlivé kazuistiky a společně s jejich následnou komparací nám odpovídají na výzkumné otázky.

⁵⁹HENDL, J.: Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace, Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2

3.5 KAZUISTIKY

3.5.1 KAZUISTIKA Č. 1, PANÍ PETRA

Jméno: Petra

Věk: 61

Nejvyšší dosažené vzdělání: Základní

Školní anamnéza:

Podle slov klientky to ve škole bylo „jo i ne“, známky mívala do čtyřek, prý ve škole hodně zlobila.

Dosavadní zaměstnání:

15 let pracovala v kuchyni, poté 12 let čistila vagóny na nádraží, 7 let pracovala jako operátorka ve výrobně klimatizací.

Současné zaměstnání:

Nezaměstnaná, čeká na vyřízení starobního důchodu.

Sociální anamnéza:

Na ulici je 10 měsíců, o důvodu ocitnutí se na ulici nechce mluvit. 2 měsíce pobývá na AD, předtím byla venku a občasným přespáním na noclehárně.

Obstarávání základních potřeb:

Pobírá dávky hmotné nouze a čeká na vyřízení starobního důchodu.

Sociální síť:

Dcera žijící ve Francii, přátele má, mezi lidmi na ulici však ne. V případě obtíží ví, že se může obrátit na sociální pracovníci.

Motivace pro návrat do běžného života:

Jakmile jí bude přiznán starobní důchod, má v plánu odejít za dcerou do Paříže, u které bude bydlet.

Současné možnosti a subjektivní důležitost vzdělávání:

Respondentka si myslí, že v 61 letech už je na jakékoliv vzdělávání pozdě. Možnost rekvalifikačních kurzů od úřadu práce nikdy nevyužila, protože o ní nevěděla, stejně tak nevěděla o žádné jiné možnosti vzdělávání cílené na lidi bez domova a i kdyby věděla, nechtěla by je využít, ani před ocitnutím se na ulici nepřikládala vzdělání váhu a v současnosti nevidí ve vzdělávání cestu, jak zlepšit své životní podmínky a ani to vzhledem k jejímu plánu s odletem k dceři do Francie nepokládá za potřebné.

Pozorování respondentky a okolnosti rozhovoru

Bylo vidět, že paní Petra je při rozhovoru v tenzi, odpovídala velmi stručně a o některých věcech se nechtěla bavit vůbec.

3.5.2 KAZUISTIKA Č. 2, PANÍ KLÁRA

Jméno: Klára

Věk: 48

Nejvyšší dosažené vzdělání: Základní

Školní anamnéza:

Ve škole jí to nešlo, procházela s trojkami, čtyřkami, hlavně z matematiky.

Dosavadní zaměstnání:

Celý život pracovala jako pomocná síla v kuchyni (mytí nádobí) a uklízení.

Současné zaměstnání:

V současnosti uklízí v azylovém domě cca 2 hodiny denně.

Sociální anamnéza:

Na ulici je 3 roky, před propadem na ulici bydlela se starší ženou, které pomáhala, ale poté přišla dcera oné ženy a vyhodily ji. Neměla nikoho, na koho by se mohla obrátit. V azylovém domě pobývá 6 měsíců, prodloužili jí pobyt o dalších půl roku a zároveň má podanou žádost na jiný AD.

Obstarávání základních potřeb:

Pobírá dávky hmotné nouze a pracuje.

Sociální síť:

Má sestru, se kterou se ale moc nevidá, jednu kamarádku a kolegyni na pokoji, jinak nikoho. V případě problémů ví, že se má obrátit na sociální pracovníci.

Motivace pro návrat do běžného života:

Ráda by si vydělala a našetřila nějaké peníze, zatím za pobytu na AD a poté by si ráda našla normální pronájem, zkoušela si najít další/lepší práci, ale zatím se jí to nepodařilo.

Současné možnosti a subjektivní důležitost vzdělávání:

Respondentka si myslí, že na žádnou formu vzdělávání nemá kompetence, že by to na ni bylo moc. O rekvalifikačních kurzech doposud nevěděla, stejně tak nevěděla o žádných jiných možnostech vzdělávání přímo pro lidi bez domova. V tuto chvíli pro ni vzdělávání není nijak důležité a nepokládá ho za prostředek k získání lepší práce a bydlení.

Pozorování respondentky a okolnosti rozhovoru

Paní Klára chvílemi odpovídala poměrně zmateně, neodpovídala mi na otázky, nebo jen částečně.

3.5.3 KAZUISTIKA Č. 3, PAN PETR

Jméno: Petr

Věk: Nezjištěno

Nejvyšší dosažené vzdělání: Nezjištěno

Školní anamnéza: Nezjištěno

Dosavadní zaměstnání: Nezjištěno

Současné zaměstnání:

Pracuje jako hlídač v bytovém domě.

Sociální anamnéza

Časový údaj, kdy se ocitl na ulici, nezjištěn, podle slov respondenta přišel o byt v Ostravě kvůli rozdávání peněz ČEZu „svým kunčaftům“.

Obstarávání základních potřeb:

Práce.

Sociální síť:

Nezjištěno

Motivace pro návrat do běžného života:

Respondent má dobrou práci, ve které je spokojen a platí mu, nicméně problém je podle něj hlavně sehnání bydlení, což je v Praze téměř nemožné.

Současné možnosti a subjektivní důležitost vzdělávání:

Dle slov respondenta žádné vzdělání nepotřebuje, protože má dobrou práci a jiné priority, hlavně bydlení.

Pozorování respondenta a okolnosti rozhovoru

Pan Petr mě od začátku rozhovoru v podstatě nenechal domluvit větu, stále mi skákal do řeči a říkal, že nechápe, co tam dělám, co si od toho slibuji, že žádní studenti tady na

azylovém domě nejsou, i přes moji snahu osvětlit podstatu toho, co se snažím zjistit, stále oponoval, že tady na AD nikdo do školy nechodí a všichni řeší jen problémy s bydlením, které je v Praze nesehnatelné, ale že práci tu má každý a také mají všichni jiné priority, než vzdělávání. Po nějaké době našeho rozhovoru se přidal jeho spolubydlící, já jsem nedokázala udržet konverzaci u tématu a oba jí postupně začali směřovat k uprchlíkům z Ukrajiny, kteří nám podle nich berou práci i byty.

3.5.4 KAZUISTIKA Č. 4, PAN MATĚJ

Jméno: Matěj

Věk: 45

Nejvyšší dosažené vzdělání: Základní

Školní anamnéza:

Ve škole to panu Matějovi šlo průměrně, víc se ke škole nechtěl vyjadřovat.

Dosavadní zaměstnání:

Pan Matěj pracoval jako hlídač, obsluha kolotočů na pouti, jako mladý dělal DJ, ale téměř nic z toho nebylo na smlouvu.

Současné zaměstnání:

Posledních 10 let je v invalidním důchodu 3. stupně a nepracuje.

Sociální anamnéza

Na ulici je zhruba od „velkých povodní“, v roce 2002. Před časem pobýval na klasické ubytovně, ale nezvládal to finančně, takže teď přebývá různě po azylových domech, v dohledné době bude žádat o chráněný byt.

Obstarávání základních potřeb:

Pobírá sociální dávky (hmotná nouze, doplatek na bydlení), nepracuje kvůli zdravotním obtížím.

Sociální síť:

Matka a bratr, se kterými se vidá. Je orientovaný, v případě problémů navštěvuje matku, jinak sociální věci si zvládá obstarávat sám, případně s pomocí sociální pracovnice.

Motivace pro návrat do běžného života:

Pan Matěj by rád odešel z AD a bydlel sám, dělají mu problém spolubydlíci, proto teď bude se sociální pracovníci řešit žádost o chráněné bydlení, na které má jako invalidní důchodce 3. stupně nárok. Když jsem mu říkala o možnostech podporovaného zaměstnávání a potenciální možnosti nalezení práce, kde by mu vyšli vstříc ohledně jeho zdravotních problémů, řekl, že je vlastně dobře, že nepracuje a ani nepobírá důchod (nemá odpracovaná léta), protože jeho známý, který pobírá 10 tisíc důchod, o část přichází kvůli exekucím. Na sociální dávky mu exekutoři „skočit“ nemohou.

Současné možnosti a subjektivní důležitost vzdělávání:

Ví o možnostech rekvalifikačních kurzů, nicméně kvůli svým zdravotním obtížím nyní ani žádnou práci nehledá, takže podle něj nemá cenu dívat se na RK. Připouští ale, že kdyby byl zdravý a zvládl by chodit na plný úvazek do práce, rozhodně by něco takového chtěl absolvovat. V jobclubu byl jednou, ale pouze kvůli telefonátu, nemá potřebu ani motivaci se jakkoli vzdělávat, ani v kurzech zdarma. Říká, že má co jíst, kde bydlet a „pár dat na facebook mu stačí“.

Pozorování respondenta

Respondent se velmi často a lehce dostal do afektu, nadával a křičel, ale zároveň se mi omlouval, že to nemyslí osobně. Nenechával mě domluvit a skákal mi do řeči, odbíhal a stále dokola opakoval, že nemůže jít do práce a že to nikdo nechápe, protože zvenku vypadá zdravě, ale není.

3.5.5 KAZUISTIKA Č. 5, SLEČNA EVA

Jméno: Eva

Věk: 25

Nejvyšší dosažené vzdělání: Střední odborné s maturitou

Školní anamnéza:

Eva má vystudované ekonomické lyceum s maturitou, i přes dyslexii byla jak na základní, tak i posléze na střední škole premiantkou, potíží jí dělají pouze jazyky. Po střední nastoupila i na vysokou ekonomickou školu, nicméně její otec měl zaplatit školné a nezaplatil, po první návštěvě školy ji tedy musela opustit, Eva říká, že to pro ní bylo hodně traumatizující.

Dosavadní zaměstnání:

Pouze krátkodobá brigáda.

Současné zaměstnání:

V současnosti pracuje v malém pekařství jako prodavačka, zároveň jezdí v letní sezóně na festivaly se stánkovým prodejem jídla a také občas dělá inventury v obchodech.

Sociální anamnéza:

Eva je bez domova přibližně 5 let. Když jí bylo asi 18, její otec podnikal a nedopadl mu nějaký obchod (Eva ho hodně omlouvá, že za to nemůže, protože mu neplatili klienti), vzali jim zděděný byt, kterým ručili a přestěhovali se do pronájmu, nicméně dva roky otec neplatil nájem (matka bez příjmu v domácnosti) a tak je exekučně vystěhovali. Rodiče, respektive otec, ji „namočil“ do půjčky, kde byla jedním z ručitelů, ta se také dostala až k exekuci a tu teď Eva splácí (+ další dluh za chybějící dobu pojištění, který také zapříčinil otec). Od toho vystěhování z pronájmu se celá rodina pohybuje různě na hostelech, azylových domech, noclehárnách. Eva je nyní v jiném AD, než rodiče, sociální pracovníci jí pomáhají a nadstandardně jí prodloužili pobyt díky její motivovanosti.

Obstarávání základních potřeb:

Eva pracuje na plný úvazek + brigády. Z platu necelých 20 tisíc platí 6 tis. exekuce.

Sociální síť:

Matka, otec, 2 kamarádky, které vědí o její situaci, kamarád z online prostoru, který jí pomáhá jak psychicky, tak občas finančně. V případě problémů má na koho se obrátit a také ví, že se může obrátit na sociální pracovníce v AD.

Motivace pro návrat do běžného života:

Eva chce nyní šetřit a poté si najít samostatné bydlení, nebo spolubydlení, kde by měla klid. Zažila mnoho pro ní traumatizujících událostí, ale je motivovaná a odhodlaná ke změně své situace.

Současné možnosti a subjektivní důležitost vzdělávání:

Eva zatím neměla potřebu žádat o rekvalifikační kurzy, stejně tak využívat bezplatné kurzy cílené na lidi bez domova/jobcluby, ale proto, že toho hodně ví a umí a tyto kurzy jí nemají co dát. Vzdělávání nicméně považuje za hodně důležité a baví ji, aktuálně se sebevzdělává čtením, nebo sledováním televize, bezplatnými kurzy na Seduu, ráda by si dodělala VŠ, nicméně v aktuální situaci to nepovažuje za reálné, nemá na to mentální kapacitu a ze všeho nejdříve si musí najít bydlení a stabilizovat se.

Pozorování respondentky

Eva byla milá a sympatická slečna, zdá se mi, že hodně a naivně omlouvá počínání svého otce, který jí primárně způsobil dluhy a dostal je do téhle svízelné situace, ale ostatně každý máme přirozeně ochranné sklony k rodině. Eva má motivaci a je na dobré cestě ke stabilizaci.

3.6 VZÁJEMNÁ KOMPARACE DAT

	Věk	Vzdělání	Školní prospěch
Petra	61	Základní	Slabší průměr
Klára	48	Základní	Slabší průměr
Petr	Nezjištěno (odhad kolem 60-65)	Nezjištěno	Nezjištěno
Matěj	45	Základní	Průměr
Eva	25	Maturita	Premiantka

Tabulka č. 1

	Současné zaměstnání	Jak dlouho je bez domova	Obstarávání základních potřeb
Petra	Nezaměstnaná, čeká na starobní důchod	10 měsíců	Sociální dávky
Klára	Uklízí, 2/den	3 roky	Sociální dávky + práce
Petr	Hlídač	Nezjištěno	Práce
Matěj	Nezaměstnaný, ID 3.st.	20 let	Sociální dávky
Eva	Prodavačka	5 let	Práce

Tabulka č. 2

	Sociální síť	Současný nejpálčivější problém	Uvažují o vzdělávání jako potenciálním řešení své situace?
Petra	Sestra, kamarádka	Bydlení	Ne
Klára	Dcera	Bydlení	Ne
Petr	Nezjištěno	Bydlení	Ne
Matěj	Matka, bratr,	Bydlení	Ne
Eva	Matka, otec, několik blízkých přátel	Bydlení	Částečně, Eva si myslí, že je dost kvalifikovaná, školu by chtěla studovat spíše proto, že jí to baví

Tabulka č. 3

	Žádali někdy o RK	Vzdělávají se (jakkoli)	Důvody
Petra	Ne	Ne	Nezvládla by to, o možnosti RK nevěděla
Klára	Ne	Ne	Už je moc stará, nepřijde jí to důležité, o možnosti RK nevěděla
Petr	Ne	Ne	Nepřijde mu to důležité
Matěj	Ne	Ne	Nepřijde mu to důležité, protože stejně nemůže pracovat
Eva	Ne	Ano	Eva se vzdělává pomocí online kurzů, čtení, ráda by pokračovala ve formálním studiu, ale necítí se stabilizovaná a není to teď její priorita

Tabulka č. 4

3.7 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

Dosavadní vzdělání

Z hlediska nevyššího dosaženého vzdělání převládá základní, u jednoho respondenta tato informace nebyla zjištěna a jednou respondentkou je zastoupeno vzdělání střední s maturitou. Odpovídá to zhruba výsledkům z Analýzy situace bezdomovectví v Praze, která se svým výzkumu zjistila, že v azylových domech a noclehárnách je největší podíl lidí právě se základním vzděláním (45%).⁶⁰ Většina měla ve škole průměrný až podprůměrný prospěch.

Sociální situace

Co se týče délky pobytu na ulici a důvodů, máme zde úplně různorodou skupinu lidí, od několika měsíců až po 20 let pobytu na ulici, u každého hrála roli souhra různých

⁶⁰Kolektiv autorů, Centrum sociálních služeb Praha: *Analýza situace bezdomovectví v Praze*. Praha. [online] 2020. [cit. 2023-16-05]. Dostupné z: https://www.csspraha.cz/_files/ugd/4834da_fda95704b74e4013b914726463f06dbf.pdf

okolností (u některých nezjištěno), pro účely práce je to přínos, protože mohla být zjištěna motivace ke vzdělávání u značně odlišných lidí s odlišnými zkušenostmi.

Zaměstnání

3 z 5 respondentů pracují, 2 jsou nezaměstnaní, nicméně jedna čeká na vyřízení starobního důchodu a druhý je ve 3. stupni ID a jeho pracovní schopnost je velmi snížena. Sociální pracovníci z azylového domu, který byl prostředím pro získání respondentů, mi při několika rozhovorech potvrdili, že většina lidí bydlící na tomto azylu má nějakou formu zaměstnání, bohužel většina je bez smlouvy, protože jsou tito lidé často zatíženi exekucemi. Také 3 z 5 respondentů pobírají sociální dávky (hmotná nouze, příspěvek na bydlení).

Sociální síť

Většina respondentů má funkční, nebo minimálně nepřetrhané, vztahy s rodinou a několik blízkých přátel. Všichni jsou orientovaní, ve smyslu, že ví, za kým zajít v případě nějakých problémů, nebo potřeby vyřízení úředních věcí.

Motivace k návratu do běžného života

Všichni respondenti se shodují v tom, že by chtěli vyřešit svou situaci – odejít z azylového domu – a žít „normální“ život. Překážky k dosažení tohoto cíle se objevují hlavně v otázce dluhů – motivace k práci klesá, když vám část z výplaty sebere exekutor, z čehož vzniká začarovaný kruh, a otázce bydlení.

Současný největší problém

Pro všechny shodný a navazuje na předchozí odstavec, největším problémem, který lidé na azylovém domu řeší, je bydlení.

Přístup a motivace ke vzdělávání

V podstatě veškeré možnosti vzdělávání, které mohou lidé bez domova využít, jsou sepsané v teoretické části v kapitole Možnosti andragogické péče, stejně jako překážky, které se ukázaly jako v praxi pravdivé. V otázce motivace všechny respondenty spojuje její absence, buď o nabízených možnostech (formálního i neformálního) vzdělávání vůbec nevěděli, nebo se na to necítí dostatečně kompetentní, případně naopak jsou pro ně některé nabízené formy příliš jednoduché. Hlavně ale vzdělávání nepovažují za důležité, někteří jen v tuto chvíli, někteří obecně.

Nutno ještě podotknout, že většina respondentů si pod pojmem vzdělávání představila výlučně školu, což jsme v rozhovorech dále rozváděli.

ZÁVĚR

Tato práce se zabývá tématem bezdomovectví, zasazeném do kontextu andragogiky. Klade si za cíl zmapovat možnosti a přístup lidí bez domova k jakékoliv formě vzdělávání a s jakými překážkami se v této oblasti setkávají. Data byla sledována převážně na území Prahy, cílová skupina byli lidé bydlící v pražském azylovém domě.

Bezdomovectví je velmi aktuální fenomén, zvláště po několika letech krize v souvislosti s Covid-19, současnou válečnou situací na Ukrajině a s tím spojenými problémy, jako stoupající inflace a náklady na živobytí. V tuto chvíli stále nelze plně odhadnout, jak velké následky mohou dané jevy mít, ale například data vyplývající z Analýzy bezdomovectví v Praze z roku 2020 hovoří o téměř 20% lidí, kteří v souvislosti s pandemií přišli o práci a 9% z dotázaných uvádí ztrátu bydlení. Dopady války, stoupajících nákladů, nebo finančních škrťů ve státním rozpočtu vykristalizují časem.

V Praze se podle posledních sčítání pohybuje kolem 4 tisíc osob bez domova.⁶¹ Celkově je v České republice podle odhadů téměř 70 tisíc lidí bez bydlení a téměř 120 tisíc lidí ztrátou bydlení ohrožených.⁶²

V teoretické části se bakalářská práce zaměřuje na bezdomovectví obecně, jeho specifika, příčiny, statistiky, dále vymezuje andragogiku, především pak sociální andragogiku, potenciální profesi sociálního andragoga a metody práce s cílovou skupinou, předkládá výčet možností různých forem vzdělávání, které mohou lidé bez domova využít, včetně překážek tomuto využívání bránících. V praktické části je realizován kvalitativní výzkum s pěti osobami bydlící na pražském azylovém domě.

⁶¹VEVERKOVÁ, M, LOJKÁSKOVÁ, M., VAŠÁT, P a spol. *Analýza situace bezdomovectví v Praze*, Median s.r.o., Praha. [online]. 2020 [cit. 2023-17-05]. Dostupné z: https://www.csspraha.cz/_files/ugd/4834da_fda95704b74e4013b914726463f06dbf.pdf

⁶²MPSV: *Vyhodnocení průzkumu řešení bezdomovectví v obcích s rozšířenou působností*. Praha, [online]. 2015 [cit: 2023-17-05]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Vyhodnoceni_pruzkumu_reseni_bezdomovectvi_v_obcich_s_rozsirenou_pusobnosti.pdf/4ce1887e-1ae4-3878-de5c-8b86db69687f

Teoretické východisko pro tuto volbu bylo, že tito lidé budou mít větší motivaci k jakémukoliv formě vzdělávání, protože mají, minimálně dočasně, pokrytou primární potřebu bydlení. Tento předpoklad se ovšem nepotvrdil. Bydlení, nebo spíše přebývání, na azylovém domě není považováno za natolik stabilní, aby se mohli jakémukoliv vzdělávání věnovat.

Všichni respondenti mají za aktuální cíl hlavně dostat se z azylového domu do vlastního bydlení, ať už to znamená odejít bydlet k dceři, do chráněného bydlení, nebo komerčního pronájmu. Po letech čekání by měl v dohledné době vejít v platnost zákon o sociálním bydlení (respektive nově je nazvaný jako zákon o podpoře bydlení), který by měl pomoci právě lidem, kteří si ho vlastními silami nejsou schopni zajistit, a to zvýšením dostupnosti cenově přijatelného bydlení s následnou podporou.

Kromě dostupnosti bydlení by mohl být jeden z dalších kroků v pomoci lidem bez domova k resocializaci vytvoření samostatné profese sociálního andragoga, který může působit v pobytových sociálních zařízeních. Ve spolupráci se sociálním pracovníkem mohou přispívat ke zvyšování kompetencí klientů v různých oblastech.

Podíváme-li se na vytyčené cíle, byly splněny. V rámci teoretické části se podařilo zmapovat možnosti vzdělávání, které mohou lidé bez domova využít a také popsat překážky, které jim v tom mohou bránit. V praktické části bylo cílem zjistit u pěti respondentů, jaký mají přístup a motivaci ke vzdělávání. Ten byl též splněn. Z oslovených respondentů žádný nepovažuje vzdělávání v současné chvíli za důležité, ani ho nevidí jako potenciální nástroj ke zlepšení své situace.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BARTÁK, J., DEMJANENKO, M., *Sociální Andragogika*, Praha: Grada, 2021. ISBN: 978-80-247-3997-7
- BENEŠ, M., *Andragogika*, Praha: Grada, vydání 2. 2014. ISBN: 978-80-247-4824-5
- HATÁR, C., *Sociálna andragogika – Kapitoly z teórie a metodiky sociálno-edukačnej strosťlivosti o dospelých*. Nitra: UFK, 2012. ISBN: 978-80-558-0037-0
- HENDL, J.: *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2
- JANEBOVÁ, R.: *Proces vzniku a stadia bezdomovectví*, Sociální práce, 1999, č. 4, ISSN 00931-1109
- MAREŠ, P.: *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, ISBN: 80- 85850-61-3
- PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN: 978-80 7387-100-0
- VACÍNOVÁ, T.: *Problematika bezdomovectví*. In: FLEISCHMANN, Otakar: *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006, ISBN: 80-7044-769-9
- ONDRUŠOVÁ, Z. a kolektiv: *Základy sociálnej práce*, Brno: MSD Brno, 2009. ISBN 978-80-7392109-5
- PRŮCHA, J., VETEŠKA, J., *Andragogický slovník*, 2. vydání, Praha: Grada, 2014. ISBN: 978-80-247-4748-4
- VÁGNEROVÁ, Marie: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. ISBN: 80-7178-802-3
- ŠUMANOVÁ, L. *Rozdíly mezi mužským a ženským bezdomovectvím*. Praha, 2021. Absolventská práce. Vyšší odborná škola sociálně právní v Praze, vedoucí práce Mgr. et Mgr. Nora Staňková.
- ZORMANOVÁ, L., *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0051-4

Seznam použitých internetových zdrojů

- NEŠPOROVÁ, O., HOLPUCH, P., JANUROVÁ, K., KUCHAROVÁ V. *Sčítání osob bez domova v České republice 2019*, VÚPSV, v. v. i. Praha. [online]. 2019. [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_458.pdf
- VEVERKOVÁ, M., LOJKÁSKOVÁ, M., VAŠÁT, P a spol. *Analýza situace bezdomovectví v Praze*, Median s.r.o., Praha. [online]. 2020 [cit. 2023-16-01]. Dostupné z: https://www.csspraha.cz/_files/ugd/4834da_fda95704b74e4013b914726463f06dbf.pdf
- HRADECKÝ, I., *Sborník Konsensuální konference o bezdomovectví v ČR* [online]. 2015 [cit. 2023-21-01]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Konsensualni_konference__o_bezdomovectvi__v_CR_-_sbornik.pdf/222e72b5-0b5a-d43d-256f-0adadc04ed51
- HRADECKÝ, I., HRADECKÁ, V.: *Bezdomovství – extrémní sociální vyloučení* [online]. Praha: Naděje, občanské sdružení, 2006 [cit. 2023-21-01]. Dostupné z: https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/1996bezdomovstvi_exv.pdf.
- HRADECKÝ, I.: *Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2006, politická část*. Dostupné z: https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2006nzob_p_cz.pdf
- Český statistický úřad, *Sčítání lidu, domů a bytů 2011*. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/vysledky_scitani_bezdomovcu
- MPSV: *Vyhodnocení průzkumu řešení bezdomovectví v obcích s rozšířenou působností*. Praha, [online] 2015. [cit: 2023-06-05]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Vyhodnoceni_pruzkumu_reseni_bezdomovectvi_v_obcich_s_rozsirenou_pusobnosti.pdf/4ce1887e-1ae4-3878-de5c-8b86db69687f
- Kolektiv autorů, Centrum sociálních služeb Praha: *Analýza situace bezdomovectví v Praze*. Praha. [online] 2020. [cit. 2023-06-05]. Dostupné z: https://www.csspraha.cz/_files/ugd/4834da_fda95704b74e4013b914726463f06dbf.pdf
- Armáda spásy: *Lidi bez domova je mezi 30 až 70 tisíci*, Praha. [online] 2020. [cit. 2023-06-05]. Dostupné z: <https://armadaspasy.cz/wp-content/uploads/2020/09/Arm%C3%A1da-sp%C3%A1sy-lid%C3%AD-bez-domova-je-mezi-30-a%C5%BE-70-tis%C3%ADci.pdf>
- Zákon č. 108/2006 sb. ze dne 14. března 2006, o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006. Dostupné také z:

https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/zakon_108_2006.pdf/1a87d9ef-d1df-33fc-35fa-b98714ceba87

- Český statistický úřad, *Výsledky sčítání bezdomovců* [online]. 2015-09-03 [cit. 2023-22-01]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/vysledky_scitani_bezdomovcu
- Český statistický úřad. *Sčítání lidí, domů a bytů* [online]. 2021 [cit. 2023-19-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/vzdelani>
- *Strategie celoživotního učení ČR*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2007. ISBN 978-80-254-2218-2
- Úřad práce ČR, *Rekvalifikace* [online]. 2022-08-03 [cit. 2023-15-01]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/rekvalifikace-1>
- Úřad práce ČR, *Job club* [online]. 2022-27-07 [cit. 2023-15-01]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/job-club>
- Eurostat, *Participace na dalším vzdělávání v roce 2021* [online]. Aktualizace 2023-01-30 [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20230130-1>
- MPSV, *Sociální bydlení a bezdomovectví* [online]. Aktualizace 2022-26-10 [cit. 2023-15-05]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/socialni-bydleni-a-bezdomovectvi>
- MPSV, *Zákon o sociálním bydlení* [online] Aktualizace 2022-09 [cit. 2023-15-05]. Dostupné z: <http://socialnibydeni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/zakladni-informace-o-sb/zakon-o-sb>
- MPSV, *Tisková zpráva: Kolik žije v ČR bezdomovců?* Praha, [online] 2019. [cit. 2023-18-05]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/511219/17_10_2019+TZ+-+VUPSV+scitani+bezdomovcu.pdf/53094fde-dde1-33da-bdef-6f2660e23450

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, PŘÍLOH

Seznam obrázků

Obrázek č. 1. – Diagram sociálních služeb, najdeme v knize Marek, Strnad, Hotovcová – Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb, 2012, str. 107

Obrázek č. 2 - Podíl dospělé populace na dalším vzdělávání za rok 2021 dle konkrétních zemí, Eurostat, *Participace na dalším vzdělávání v roce 2021* Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20230130-1>

Seznam tabulek

Tabulka č. 1

Tabulka č. 2

Tabulka č. 3

Tabulka č. 4

Seznam příloh

Příloha č. 1 – vzor informovaného souhlasu

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Informovaný souhlas týkající se bakalářské práce na téma „*Bezdomovectví v kontextu andragogiky*“

Byl/a jste požádán/a o spolupráci k rozhovoru a audio nahrávce za účelem získání dat a informací pro potřeby zpracování bakalářské práce na v rámci oboru Andragogika na Univerzitě Jana Amose Komenského.

Důraz je kladen na:

1. **Anonymitu informantů – v prepisech rozhovorů atp. budou odstraněny (i potenciálně) identifikující údaje.**
2. **MLčenlivost studenta/tky ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s tím, že se získanými daty a informacemi budu pracovat výhradně já).**
3. **Jako informant/informantka máte právo kdykoli odstoupit od výše uvedené spolupráce.**

Děkuji za pozornost věnovanou těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší spoluprací v intencích výše uvedených.

Lenka Sedláčková, le.sedlackova@post.cz, 603163116

Jméno a příjmení studenta/tky (e-mail, resp. tel studenta/studentky).

Podpis studenta/tky:

Udělují souhlas s mou spoluprací/účastí ve výše uvedeném smyslu.

(Jméno) Podpis informanta/tky:

V dne

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Lenka Sedláčková

Obor: Andragogika

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: Bezdomovectví v kontextu andragogiky

Rok: 2022/2023

Počet stran textu bez příloh: 48

Celkový počet stran příloh: 63

Počet titulů českých použitých zdrojů: 13

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 19

Vedoucí práce: PhDr. Tereza Vacínová, PhD.